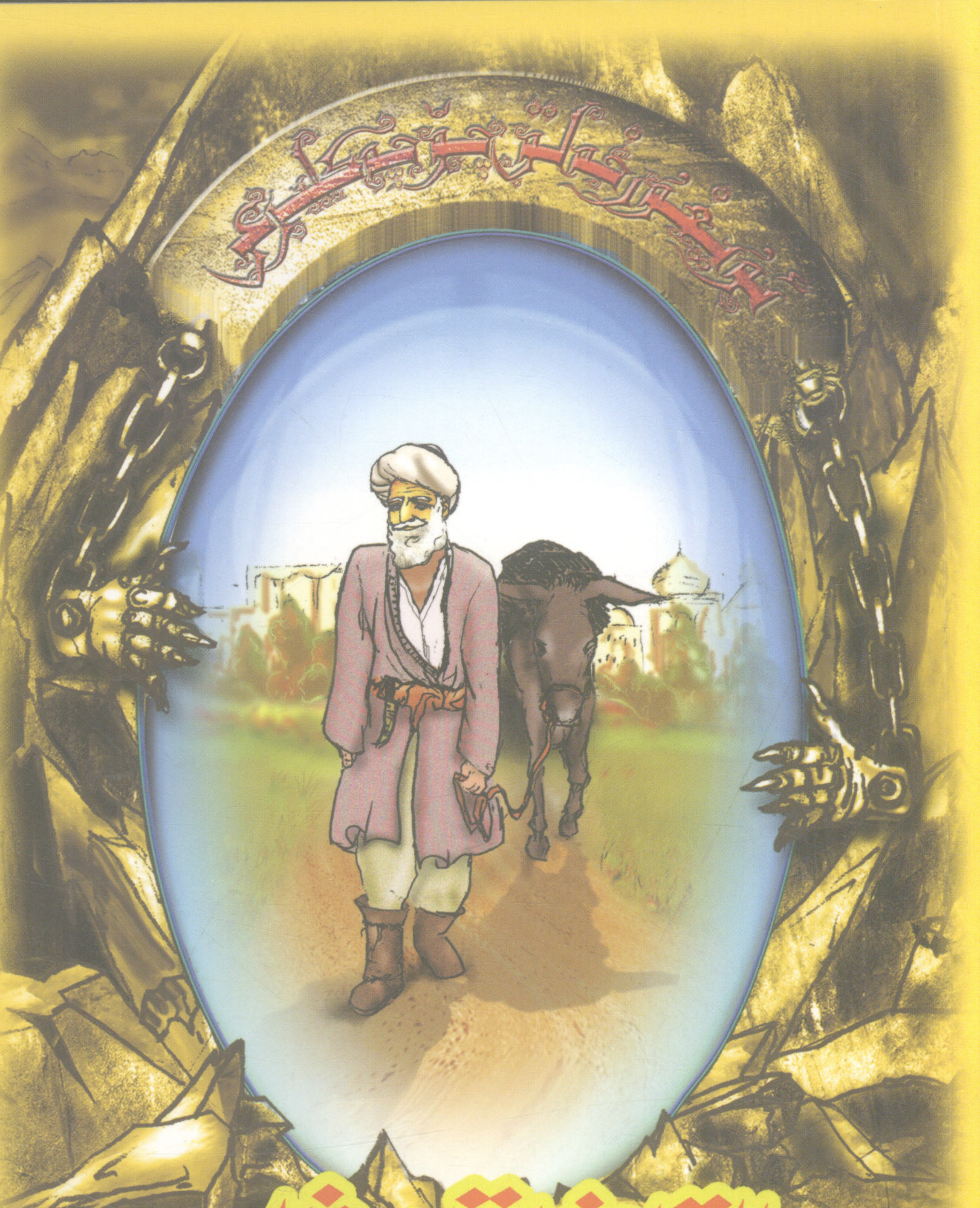

يالتايغاق بوۋاي

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئېچىل داستىخان !
ئېچىلدى !!!
داستىخاندا لىق چۆچەك...

ISBN 978-7-228-10827-5
9 787228 108275 >
定价:4.50元

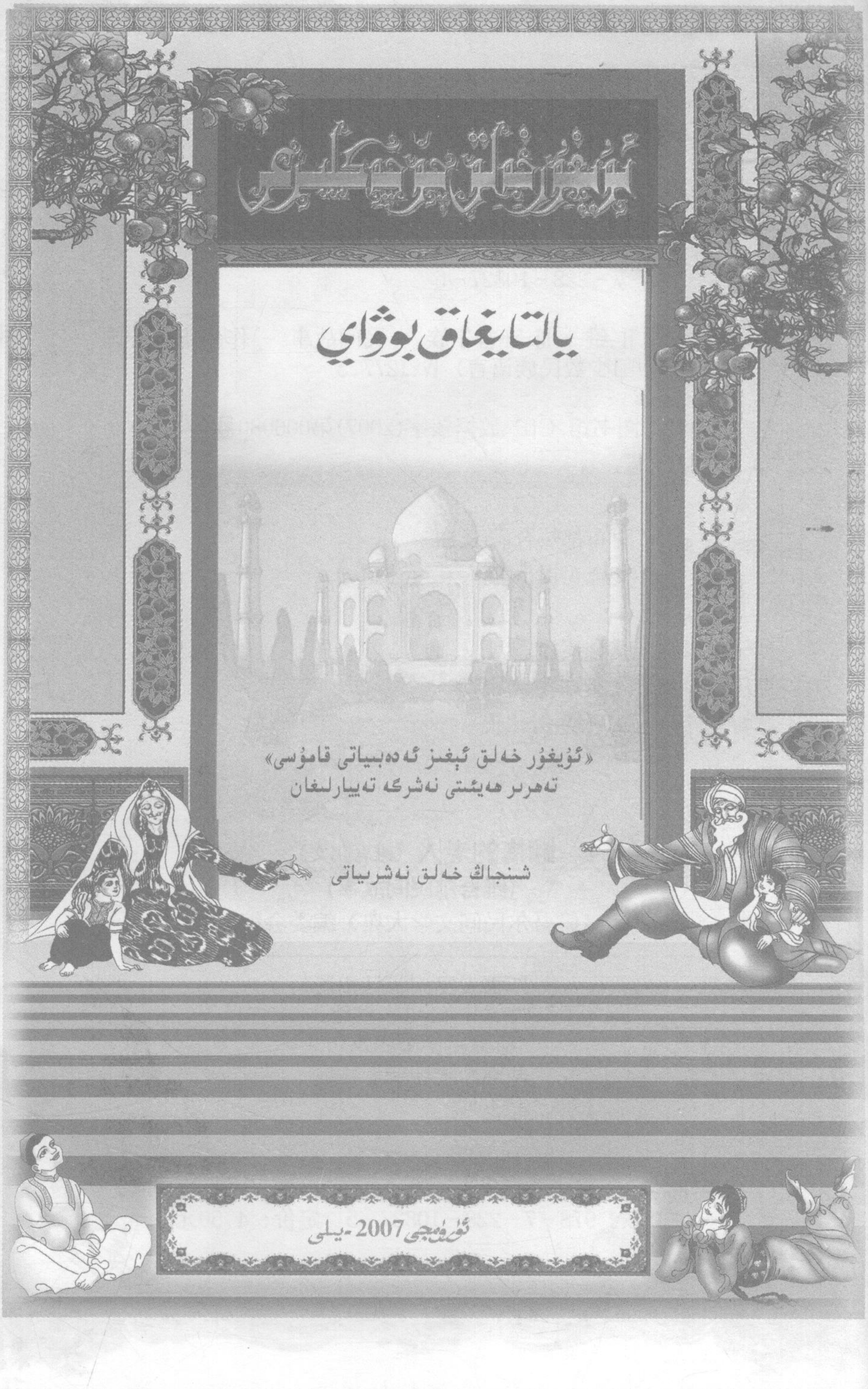

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

يالتايغاق بوۋاي

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007-يىلى

图书在版编目(CIP)数据

翻悔的老人：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. －乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN 978－7－228－10827－5

Ⅰ.翻… Ⅱ.维…Ⅲ.维吾尔族 － 民间故事 － 作品集－ 中国 －维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006080号

策　　划：阿布都热合满.艾白
艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

翻悔的老人（维吾尔文）
（维吾尔民间故事）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.375印张
2007年1月第1版 2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978－7－228－10827－5 定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۇچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى
يالتايغاق بوۋاي

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.375
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 ـــ 5000
ISBN 978-7-228-10827-5
باھاسى: 4.50 يۈەن

مۇندەرىجە

بەختنى تاپقان بالىلار 1
غەم دېگەن شۇنداق بولسا 7
بايىزەك 14
ئانا ـ بالا 19
ئەقىللىق بالا 24
ئىسمىدىكى ھېكمەتلەر 35
يالتايغاق بوۋاي 39
ئامەت ۋە ئاپەت 42
ئاياز بوۋاي 51
پاراسەتلىك قىز 62

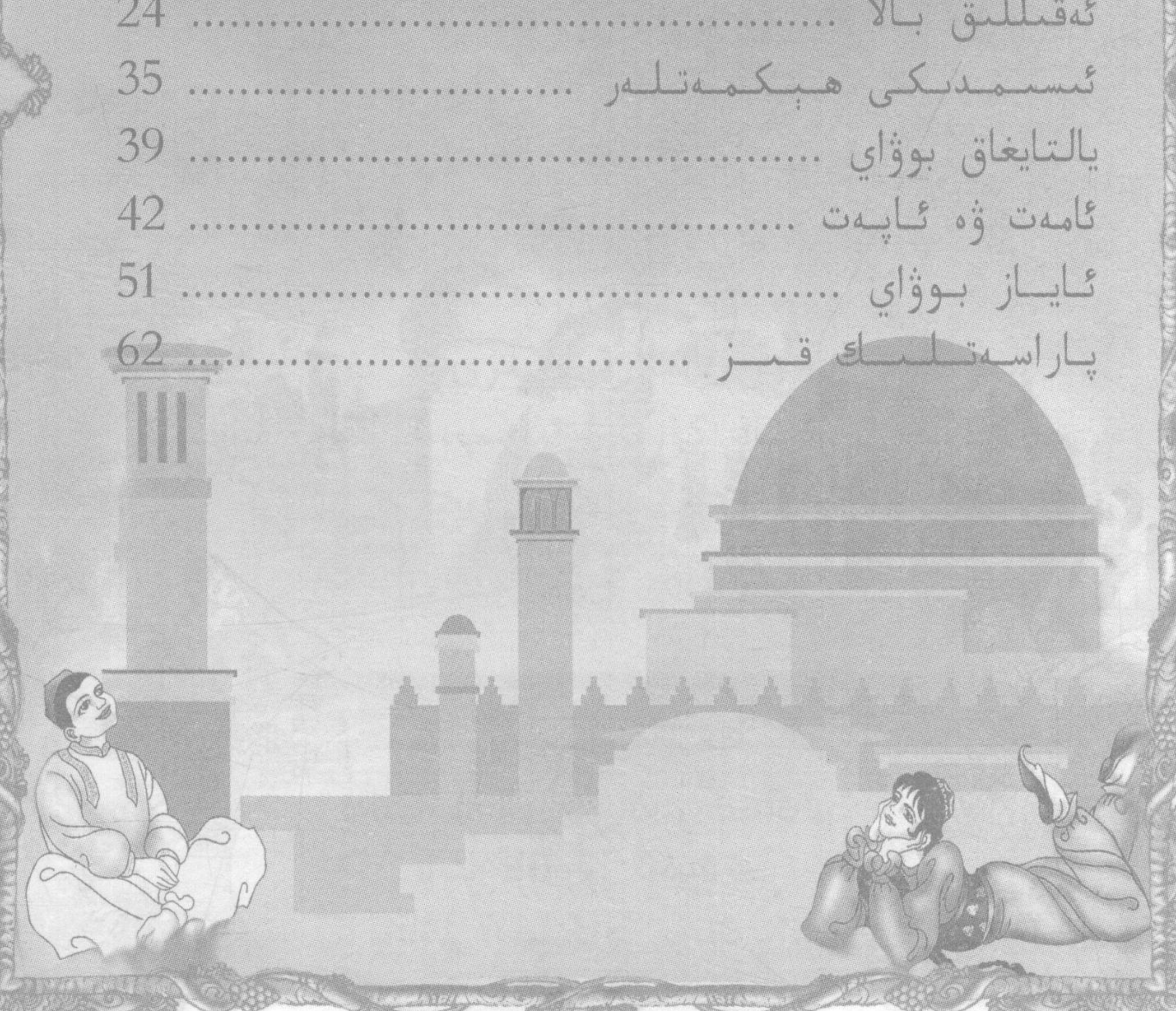

بەختنى تاپقان باللار

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر كەنتتە ئۈچ كىچىك بالا بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈچىلىسى پادىچى ئىكەن. ئۇلار بىر - بىرى بىلەن تولىمۇ ئىناق ئىكەن. ئۇلار دائىم كەنتتىكى قوي پادىلىرىنى ئەڭ يىراقتىكى بىر ئورمانلىققا ئاپىرىپ باقىدىكەن. ئورمانلىقنىڭ ئىچىدە بىر كونا بۇلاق بولۇپ، ئۇنىڭ كۆزى ئېتىلىپ قالغاچقا، سۇ چىقمايدىغان بولۇپ قالغانىكەن، بۇلاقنىڭ كۆزىنى ئوت - چۆپ ۋە تۈرلۈك لاتقىلار توسۇۋالغانىكەن.

بىر كۈنى پادىچى باللاردىن بىرى:

— بىز بۇلاقنىڭ كۆزىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ سۈيىنى راۋانلاشتۇرۇپ قويساق، قانداق؟ — دەپتۇ.

— بولىدۇ، — دەپتۇ ھەمراھلىرى.

ئىككىنچى كۈنى ئۇلار بۇ يەرگە جەم بولۇپ، كەتمەن - گۈرجەكلىرىنى تەييارلاپ، ئالدى بىلەن چوڭقۇر بىر ئېرىق چېپىپتۇ، ئاندىن بۇلاقنىڭ كۆزىگە تىقىلىپ قالغان ئەخلەت - چاۋار ۋە لاتقىلارنى ئېلىپ تاشلاپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن سۈپسۈزۈك سۇ ئېقىپ چىقىپ، ئېرىق ئارقىلىق تېگى قۇم بىر كۆلچەككە قۇيۇلۇپتۇ. بۇ ئۈچ بالا سۇنىڭ ئېقىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ. بىر كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار كىچىك كۆلچەكنىڭ يېنىغا چوڭقۇر بىر كۆلچەك كولاپ، ئۇنىڭ بىر تەرىپىدىن چوڭ بىر ئېغىز ئېچىپ قويۇپتۇ. ئۇلار كۆلچەكنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، بۇلاقتىن سۈپسۈزۈك سۇنىڭ ئاستا ئېقىپ چىقىپ كىچىك كۆلچەككە، ئاندىن چوڭ كۆلچەككە قۇيۇلۇپ، ئاخىردا چوڭ ئېغىزدىن چىقىۋاتقانلىقىغا قاراپ زوقلىنىپتۇ.

دەل شۇ ۋاقىتتا ئورمانلىقتىن ئاجايىپ كېلىشكەن، گۈزەل بىر قىز چىقىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ قۇندۇزدەك قاپقارا

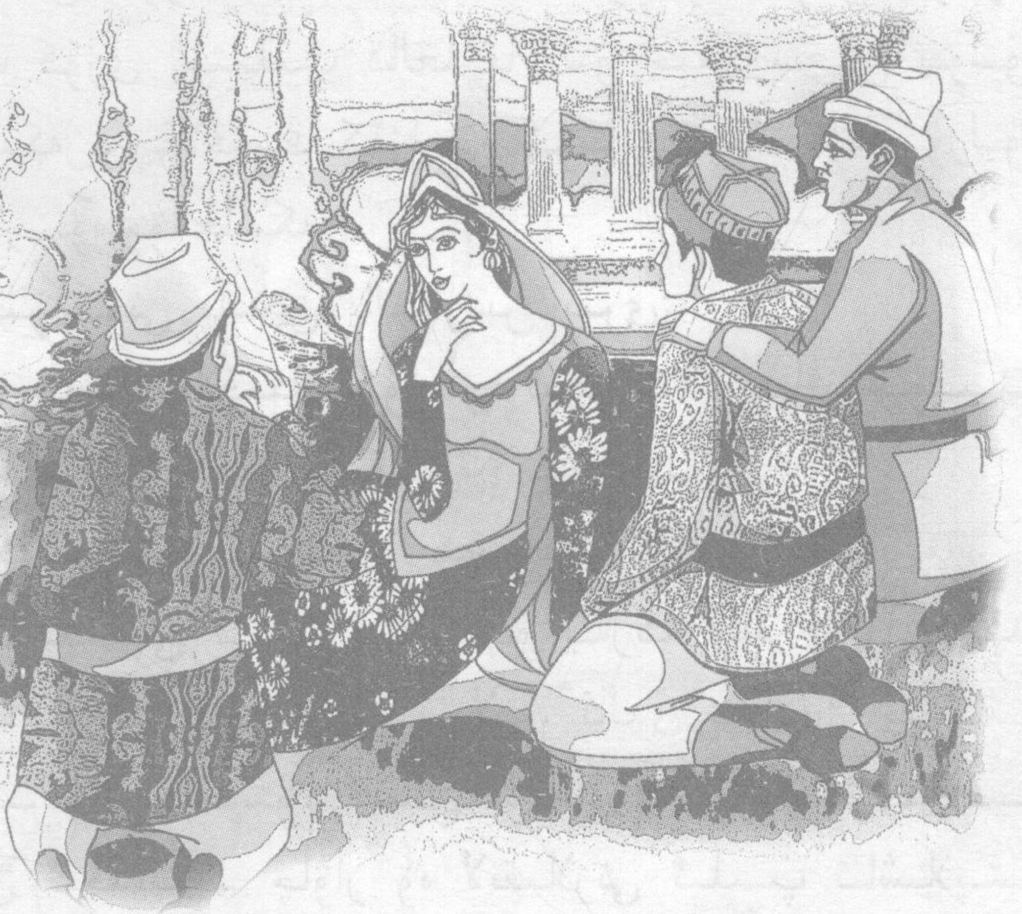

سۇمبۇل چىچى تاپىنىغا چۈشۈپ تۇرغۇدەك، قىزنىڭ بېشىدا ئاق گۈلچەمبىرەك بار ئىكەن. ئۇ كېلىپ:

— ئەسسالام، بالىلار، سىلەرنىڭ بۇلىقىڭلاردىن سۇ ئىچسەم بولامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. بالىلار:

— ئىچىڭ، بىز، كىشىلەر سۇ ئىچسۇن دەپ، بۇلاقنىڭ سۈيىنى راۋانلاشتۇرۇپ قويدۇق، — دەپتۇ.

قىز ئېگىلىپ تۇرۇپ ئاپئاق، نازۇك قوللىرى بىلەن ئۈچ يۇتۇم سۇ ئىچىپتۇ، ئاندىن:

— مەن ئۈچىڭلارنىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن ئۈچ يۇتۇم سۇ ئىچتىم، — دەپتۇ كۈلۈمسىرىگەن هالدا. ئۇ بىردەم تۇرۇۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىپتۇ، — ياخشى ئىش قىلغىنىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن. مەن ئورمانلىق ۋە ئورمانلىقلاردا ياشايدىغان بارلىق هايۋانلارغا، ئورمانلىقتا ئۇچۇپ يۈرگەن بارلىق ئۇچار قۇشلارغا، شۇنداقلا ئورمانلىقتا ئۆسىدىغان بارلىق گۈللەر ۋە ئۆسۈملۈكلەرگە ۋاكالىتەن سىلەرگە تەشەككۈر بىلدۈرىمەن، سىلەرگە بەخت تىلەيمەن ! خەير - خوش !

بالىلار بىر - بىرىگە قارىشىپ، خۇشاللىقىدا هاياجانلىنىپتۇ.

— سىز بىزگە بەخت تىلىدىڭىز. بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىزگە ئېيتىپ بەرسىڭىز ! — دەپتۇ بالىلاردىن بىرى هېلىقى ناتونۇش قىزغا قاراپ.

— بۇنى ئۆزۈڭلار چۈشىنىۋېلىڭلار. يەنە ئون يىلدىن

كېيىن بىز دەل مۇشۇ جايدا ئۇچرىشىپ قالارمىز. شۇ چاغقىچە بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىسەڭلار، شۇ ۋاقىتتا ئېيتىپ بېرىمەن، ـــ دەپتۇ.

قىز سۆزىنى تۈگىتىپلا قانداق تۇيۇقسىز پەيدا بولغان بولسا، شۇنداق تۇيۇقسىز غايىب بوپتۇ. بالىلار ھەيران بولۇپ بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قاپتۇ ۋە ئۇلاردىن بىرى:

ـــ بىز بۆلۈنۈپ دۇنيانى ئايلىنىپ، بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالايلى. مەن شەرققە باراي، ـــ دەپتۇ.

ـــ مەن غەربكە باراي، ـــ دەپتۇ يەنە بىرى.

ـــ مەن مۇشۇ كەنتتە قالاي، مۇشۇ يەردە تۇرۇپمۇ بەختنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالسام، ئەجەب ئەمەس، ـــ دەپتۇ ئۈچىنچىسى.

ئۇلار كېلىشكىنى بويىچە ئىش كۆرۈپتۇ. ئون يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە ھېلىقى بۇلاقنىڭ يېنىدا ئۇچرىشىپتۇ. بالىلار ساغلام ۋە كۈچلۈك يىگىتلەردىن بولۇپ قالغانىكەن. ئۇلار يۈز كۆرۈشۈپ، تولىمۇ خۇشال بولۇشۇپتۇ.

بۇلاقنىڭ سۈپسۈزۈك سۈيى بۇرۇنقىدەكلا جىمجىت ئېقىۋاتقانىكەن. بۇلاق يېنىدىكى دەرەخلەر ئۆسۈپ باراقسان بولۇپ، سايە تاشلاپ تۇرغۇدەك، بۇلاقنىڭ تۆت ئەتراپىدا بولسا، كىشىلەرنىڭ كېلىپ ـ كېتىشى بىلەن ھاسىل بولغان چىغىر يوللار تۇرغۇدەك. بۇنىڭدىن كىشىلەرنىڭ شۇ يەرگە سۇ ئىچكىلى ياكى سۇ ئالغىلى كەلگەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك. بۇ ئۈچ يىگىت بۇ يەردىكى ئۆزگىرىش-

لەرگە ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن زوقلىنىپ قارىشىپ كې-
تىپتۇ. ئۇلار ھاياجانلىنىپ: «بىزنىڭ قىلغىنىمىز گەرچە
كىچىك ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كىشىلەرگە يەتكۈز-
گەن پايدىسى ئاز بولماپتۇ!» دېيىشىپتۇ ۋە ۋولاقنىڭ يې-
نىدا ھېلىقى گۈزەل قىزنىڭ كېلىشىنى كۈتكەچ سۆزلە-
شىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— سىلەر مېنىڭ ئۈن يىلدىن بېرى نېمە ئىش قىل-
غانلىقىمنى بىلگۈڭلار كېلىدىغاندۇ، — دەپ سۆز باشلاپتۇ
بىرىنچى يىگىت، — مەن سىلەردىن ئايرىلغاندىن كېيىن
بىر شەھەرگە بېرىپ، بىر ھەكىمدىن تېۋىپلىقنى ئۆگە-
نىپ، تېۋىپ بولۇپ يېتىشىپ چىقتىم، — دەپتۇ.

— سەن بەختىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلدىڭمۇ؟ —
دەپ سوراپتۇ ئىككىنچىسى ئۇنىڭدىن.

— بىلدىم، بۇ ناھايىتى ئاددىي گەپ ئىكەن. مەن
كېسەللەرنى داۋالىدىم، ئۇلارنىڭ سالامەتلىكى ئەسلىگە
كەلدى. بۇ نېمىدېگەن بەخت! مەنمۇ باشقىلارغا ياردەم بې-
رەلىگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلدىم، —
دەپتۇ ئۇ.

— مەن، — دەپتۇ ئىككىنچى يىگىت ئاستاغىنا، —
نۇرغۇن يەرلەرگە باردىم، كۆپلىگەن ئىشلارنى قىلدىم،
ھەتتا گۈلچىمۇ بولدۇم. مەن مۇشۇنداق تىرىشچانلىق بىلەن
ئىشلىگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۆزۈمنى باشقىلارغا پايدىسى تېگى-
دىغان ئادەم ئىكەنمەن، دەپ ھېس قىلدىم. مېنىڭ ئەمگە-

كىم بىكارغا كەتمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ ئۆزۈمنى بەختلىك سانايمەن.

— ئۇنداق بولسا، سەنچۇ؟ — دەپ ئىككىيلەن يېزىدا قالغان ھېلىقى ئۈچىنچى ھەمراھىدىن سوراپتۇ.

— مەن دېھقانچىلىق قىلىپ بۇغداي تېرىدىم، بۇغداي ئۈرغۇن كىشىلەرنى تويغۇزدى. ئەمگىكىمنىڭ بىكارغا كەتمەيدىغانلىقىغا سىلەرنىڭ كۆزۈڭلار يېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ ئۆزۈمنى بەختلىك، دەپ ھېسابلايمەن! — دەپتۇ ئۇ.

بۇ ئۈچەيلەن ئۇنچىقارماي ئولتۇرۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا قەيەردىندۇر ئۇشتۇمتۇتلا ھېلىقى قىز پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ قىياپىتىدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق ئىكەن، بۇرۇنقىدەكلا قوندۇزدەك قاپقارا سومبۇل چېچى، بېشىدا گۈلچەمبىرىكى تۇرغان. بۇ قىزنىڭ كەمتەرلىكى، ئاق نىيەتلىكى، گۈزەللىكى ناھايىتى ئېنىق بىلىنىپ تۇرغۇدەك.

— مەن ناھايىتى خۇشال، سىلەر مېنىڭ سۆزۈمگە ئەمەل قىلىپ، يەنە مېنىڭ بىلەن كۆرۈشتۈڭلار! — دەپتۇ قىز، — مەن سىلەرنىڭ ھەممە سۆزۈڭلارنى ئاڭلىدىم. سىلەر ئۈچىڭلار بەختنىڭ ئەمگەككە، خەلق ئۈچۈن پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپسىلەر.

— سىز كىم بولىسىز؟ — دەپ تەڭلا سوراپتۇ ئۈچەيلەن. ئۇ:

— مەن پاراسەتلىك قىز، — دەپ جاۋاب بېرىپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

غەم يېگەن شۇنداق بولسا

توخۇ تۇرنا، بۆرە قاراقچى، تۈلكە ماراقچى، سېغىزغان يالاقچى نامىنى ئالغان زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ كۈنگە بىر قىزغا ئۆيلىنىدىكەن، سۈبھى يورۇش بىلەن قىزنىڭ كاللىسىنى ئالىدىكەن. كۈن ئۆتۈپ، ئاي ئۆتۈپ، شەھەردە قىز تۈگەپ، نۆۋەت ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ يالغۇز قىزىغا كەپتۇ. ۋەزىر قىزىغا بەك ئامراق ئىكەن، يىغلاپتۇ ـ قاقشاپتۇ. شۇ ئارىدا قىز مەدرىسىدىن قايتىپ كېلىپ سوراپتۇ:

— دادا، نېمە بولدىلا؟

— سېنىڭ غېمىڭ، قىزىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋەزىر ۋە ئەھۋالنى يوشۇرماي ئېيتىپ بېرىپتۇ. قىز پەسىڭگىدە كۈلۈپ:

— يىغلىمىسىلا، دادا، پادىشاھنىڭ ئەدىپىنى ئۆزۈم بېرىمەن، — دەپتۇ ۋە ياسىنىپ ـ جابدۇنۇپ، تەخلىنىپ تۇرۇپتۇ.

كەچ كىرىپتۇ. ئىككى جاللات قىزنى ئالدىغا سېلىپ

ئېلىپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرى نۆۋىتى كەلگەن قىزلار داد ـ پەرياد ئەيلەپ ئوردىنى كۆتۈرۈۋېتىدىكەن. ئوڭ قول ۋەزىرىنىڭ قىزى ئۇنداق قىلماپتۇ. ئۇ تاتارماي، تەمتىرىمەي، ئوردىغا ئۇدۇللا كىرىۋېرىپتۇ. پادىشاھ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

— ھەي نادان قىز، مەندىن قورقمىدىڭمۇ؟

— ھەزرىتى پادىشاھىئالەم، ئۆزلىرى مەندىن قورقمىغان يەردە مەن سىلىدىن قورقاتتىممۇ؟ ! — دەپتۇ قىز.

بۇ سۆزدىن ئوردا ئەھلى كۈلۈشۈپتۇ. پادىشاھ كۆزىنى پارقىرىتىپ چالۋاقاپتۇ:

— ئېيتە، بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— ئەي ئەزىز شاھىم، بىر سوئالىم بار، ئاۋۋال شۇنىڭغا جاۋاب بەرسىلە، — دەپتۇ قىز.

— قېنى، سورا ! — دەپتۇ پادىشاھ كۆرەڭلەپ.

— پېقىرنى ئوردىغا نېمىگە چاقىرتتىلىكىن؟

— بىر كېچىلىك ئەمرىمگە ئېلىش ئۈچۈن.

— مەنمۇ شۇنى كۈتۈپ تۇراتتىم، — دەپتۇ قىز، — ئەمما، بىر شەرتىم بار، ئورۇندىيالىسىلا ھەممىگە رازىمەن. ئورۇندىيالمىسىلا ئۆلتۈرەمدىمەن، سازايى قىلامدىمەن، ئىختىيار ئۆزۈمدە بولسۇن.

— ھەرقانداق شەرتىڭ بولسا ئورۇندايمەن، تېزرەك ئېيتقىن، — دەپتۇ شاھ.

— ئۇنداق بولسا، غەمسىز ئادەمدىن بىرنى تېپىپ

كېلىلا، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرىمەن، ئۆز ئاغزىم بىلەن گەپ سورايمەن.

پادىشاھ: «ئەجەب ئاددىي شەرتكەن بۇ، غەمسىز ئادەم ئوردىنىڭ ئىچىدىلا كۆپقۇ» دەپ ئويلاپ، قىزنىڭ شەرتىنى دەررۇ قوبۇل قىپتۇ. قىز پادىشاھقا بىر ئايلىق مۆھلەت بېرىپتۇ. ئوردا ئەھلى گۇۋاھ بوپتۇ.

پادىشاھ ئوردىنى ئايلىنىپ سۈرۈشتۈرۈپ كۆرۈپتۇ، غەمسىز ئادەم تېپىلماپتۇ. پۇقراچە كىيىنىپ شەھەرگە چىقىپتۇ. شەھەر ئوردىدىنمۇ بەتتەر ئىكەن. پۇقرالارنىڭ بەزىسى قورساق دەردىدە ۋايسىسا، بەزىسى يەر ـ جاي، بالا ـ پەرزەنت ، كىيىم ـ كېچەك، سودا ـ مۇئامىلە، ئۆلۈم ـ يېتىم ئۈستىدە قايغۇرۇۋاتقۇدەك؛ قىز بالىسى بارلارنىڭ قايغۇسى ھەممىنى بېسىپ چۈشكۈدەك؛ جېدەل ـ ماجىرامۇ ھەر قەدەمدە ئۇچراپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ ئىلاجسىز ئۇششاقۇ چوڭ، پىششىقۇ توڭ ھەممە ئادەم بىلەن ئىسرالىشىپ، مەقسىتىگە يېتەلمەپتۇ. مۆھلەت ۋاقتى توشاي دەپ قاپتۇ. پادىشاھ قىزنىڭ ئالدىدا مات بولۇپ يۈزى چۈشۈپ كېتىش، جېنىدىن ئايرىلىشتىن ئەنسىرەپ ئوردىغا قايتالماپتۇ، قىزنى قولغا چۈشۈرۈش نىيىتىدىنمۇ كەچمەپتۇ. شۇ ئوي بىلەن بىر كۈنى ئۇ شەھەر مەركىزىدىكى سارايغا بېرىپ، سودىگەرلەردىن ئۇقۇشۇپ كۆرۈپتۇ. سودىگەرلەر: «ئالتۇنلۇقۇم دېگەن شەھەرنىڭ تاجى دۆلەت ئىشلىك بىر پادىشاھى بار، بەلكىم شۇنىڭ غېمى بولمىسا كېرەك»

دېيىشىپتۇ. پادىشاھ رەھمەت ئېيتىپ، تاجى دۆلەتنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

ئالتۇنلۇقۇم شەھىرىنىڭ ئارىلىقى يەتتە «كېچە ـ كۈندۈزلۈك يول ئىكەن. پادىشاھ خۇشلۇقتا ئۈچ كېچە ـ كۈندۈزدىلا يېتىپ بېرىپتۇ. تاجى دۆلەتنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. تاجى دۆلەت شاھ ئالتە پادىشاھلىقنىڭ شاھىنشاھى بولۇپ، دۇنيا دەپىنە، زىبۇزىننەت، مال ـ مۈلكىنىڭ ھېسابىنى ئۇقمايدىكەن؛ قەدىمى تەگكەن يەردە چارباغ، سەيلىگاھ تېغى بار ئىكەن؛ بىر ۋاخلىقىغا يۈز تىللالىق تاماق يەيدىكەن؛ قەسىرىسى ئالتۇندىن، قاچا ـ قوشۇق، قازان ـ قومۇچ، ئوردا جابدۇقلىرى كۈمۈشتىن ياسالغانىكەن. ئەمما، ئۇ بالا ۋاقتىدا ئاتىسىنىڭ پادىشاھلىق تەلىماتىنى، خەلپەتلىرىنىڭ دەرسىنى ئۆگىنىپ بولالماي زار قاقشىغانىكەن. ئاتىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، شەھەرنى قانداق باشقۇرۇش، پۇل ـ پۇچەكنى نەدە قويۇشنىڭ غېمىدە ئۇيقۇسىز تۈننى تاڭغا ئۇلاپتۇ، ساقىلى ئاقارغانسېرى بالىسىزلىقتىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ: «ئۆلسەم

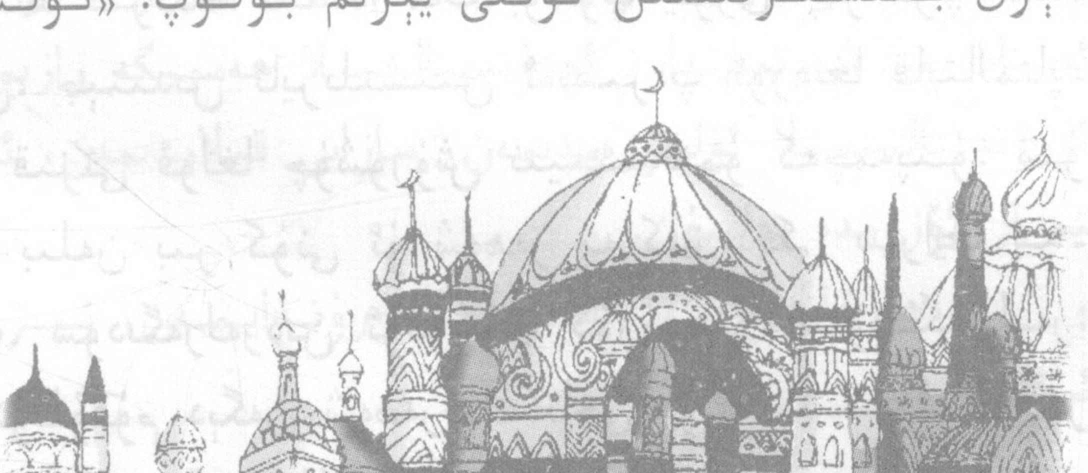

شەھىرىم، دۇنيالىرىم كىمگە قالار؟» دېگەن غەمدىن باش كۆتۈرەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ غەمسىز ئۆتكەن بىر دەقىقە ۋاقتىمۇ يوق ئىكەن. پادىشاھ ئاڭلاپ بولۇپ:

— پېقىرنىڭ غېمى ھەزرەتلىرىنىڭ غېمىگە ياماقمۇ بولالمايدىكەن، — دەپتۇ ۋە غەمسىز ئادەمدىن بىرنى تېپىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋاپتۇ.

تاجى دۆلەت شاھ تۇرۇپ كېتىپ:

— مەن بۇ ئىشنى سىناپ كۆرگەنىدىم، ئاخىرى قىزىقارلىق بولۇپ چىقتى. بوپتۇ، نائۇمىد قالمىسىلا، بۇنىمۇ بىلىپ قالغانلىرى تۈزۈك، — دەپ، بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى مۇنداق بايان قىلىپ بېرىپتۇ، — غەم باسقانسېرى «ئالەمدە غەمسىز ئادەم بارمىدۇ؟ غەمسىز ئادەم قانداق بولىدىغاندۇ؟» دەيدىغان بولۇپ قالدىم. بۇنداق ئادەمنى كۆرۈشكە تەشنا بولۇپ، غەمسىز ئادەم ئۆزىنى مەلۇم قىلسا، مىڭ تىللا ئىنئام قىلىدىغانلىقىم ھەققىدە ئالتە شەھەرگە پەرمان چىقاردىم. مەنمۇ ئۆزلىرىگە ئوخشاش «غەمسىزلەر كۆپتۇ» دېگەن ئويدا ئىدىم، شۇڭا خەزىنىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتۇرۇپ، كۈتۈپ ئولتۇردۇم. قانداق بولدى دېمەملا؟ بىر ئاي كۈتتۈم، ئىككى ئاي كۈتتۈم، بىرەر ئادەم ئۆزىنى مەلۇم قىلمىدى. ئۈچىنچى ئېيىغا كەلگەندە، ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي: «مانا مەن غەمسىز» دەپ، كىرىپ كەلدى. مەن ئۇنىڭدىن: «گېپىڭىز راستمۇ؟» دەپ سورىسام، ئۇ: «غەم دېگەن قانداق نېمە؟ بىلمەيدىكەنمەن، سۆزلەپ بەرسىلە،

بىلىۋالسام» دېدى. مېنىڭ ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشىم ئاسان ئىدى، لېكىن مەن ئىشەنچلىك يەكۈنگە موھتاج ئىدىم. شۇڭا، ئۇنىڭدىن: «تۇرمۇشىڭىزنى قانداق ئۆتكۈزۈۋاتىسىز؟» دەپ ياندۇرۇپ سورىدىم. بوۋاي: «سەككىز ئوغلۇم بار، نۆ-ۋەت بىلەن ھەربىرىنىڭكىدە بىر ئايدىن تۇرىمەن. يەي، كىيەي دېسەم، ئالدىمدا ئېشىپ - تېشىپ تۇرىدۇ، ياتاي دېسەم، يەتتە قات كۆرپە تەييار» دەپ ماختىنىپ سۆزلەپ كەتتى. مەن ئۇنىڭغا: «ئۈچ كۈندىن كېيىن كېلىپ سوئا-لىڭىزنىڭ جاۋابىنى ئېلىپ كېتىڭ، تىللانى شۇ چاغدا بې-رەي» دېدىم. بوۋاي بىر كۈن بۇرۇن پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن، چىرايى ساماندەك سارغايغان بولۇپ، تاۋى بوش ئىدى. ئۇ ئالدىمدا تىزلىنىپ: «داد پادىشاھىئا-لەم، ھۇزۇرلىرىدىن ئايرىلىپ، چوڭ ئوغلۇمنىڭكىگە بار-سام، كېلىنىم ئارقىسىنى قىلىپ تۇرۇۋالدى. نېمە ئىشكىن دەپتىمەن، ئۇقسام، بالىلىرىم ئۆزلىرى ئىنئام قىلماقچى بولغان مىڭ تىللانى ئۇلۇشەلمەي جېدەل تېرىپتۇ. بىرى «دادامنى مەن ئوبدان باقتىم، تىللانىڭ يېرىمى مېنىڭ» دېسە، يەنە بىرى «مېنىڭمۇ ئەجرىم ئاز ئەمەس، ئۈچتىن بىرىنى ئالىمەن» دەپتۇ. باشقىسىمۇ بوش كەلمەي قان بو-لۇشۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار قۇرۇق قول قايتىپ كەلگەنلىكىم-نى كۆرۈپ، ئۆيىگە كىرگۈزمىدى، بىر كېچە تالادا ياتتىم، ئەزرائىلنى سېغىندىم، ئۇ كەلمىدى. ئەمدى نەدە يېتىپ - قوپۇشۇمنى، نېمە يەپ، نېمە كىيىشىمنى بىلمەيمەن. بول-

ـدى، غەم دېگەن شۇنداق بولسا، سورىمايلا قوياي، سوئالىمـ-
نى قايتۇرۇپ بەرسىلە» دېدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇمۇ غەمـ-
لىك ئادەم بولۇپ چىقتى. غەمسىز ئادەم جەننەتتە بارمـ-
كىن، ھېچ بىلمىدىم، ئاۋارە بولماي كېتىۋالسىلا بولارمـ-
كىن !

پادىشاھ ئالتۇنلۇقۇم دېگەن شەھەردىن قايتىپتۇ، باراردا ئۈچ كېچە ـ كۈندۈزدە باسقان يولنى ياناردا يېرىم ئايدا تۈگىتەلمەپتۇ، يول بويى جان قايغۇسىدا كانىيىدىن غىزامۇ ئۆتمەپتۇ، ياداپ قوشۇقتەك بولۇپ قاپتۇ، ئۆلۈۋې-لىشنىڭ ئورنى يوقكەن، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئور-دىغا كەپتۇ ۋە قىزنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. قىز پادىشاھتىن:

— قېنى غەمسىز ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ بېشىنى چايقاپ:

— بۇنداق ئادەم يەر يۈزىدە يوق ئىكەن، خېنىم، غەم دېگەن شۇنداق بولسا، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەي، مۇندىن كېيىن ئۆزۈمنى بىلەي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

قىز قىلىچىنى قىنىغا سېلىپ:

— تۇنجى سوئاللىرىنىڭ جاۋابىنى ئۆزلىرى تاپتىلا. غەمنىڭ مەنىسىگە چۈشەنگەن بولسىلا، بوپتۇ. نامەردلىك ئۆزلىرى بىلەن قۇرۇسۇن، مەن سىلى قىلغاننى قىلماي، — دەپ ئورنىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

پادىشاھ شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆيلەنمەپتۇ، پۇقرالارنىڭ غېمىدە بوپتۇ. قىزلار چوڭ بولۇپ ئۆز جۈپتىنى تېپىپتۇ.

باينزەك

بۇرۇنقى زاماندا بەشتام شەھىرى دېگەن جايدا بۇۋى سەيشەنبە دەپ بىر خوتۇن ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ باينزەك دې-گەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. باينزەك كىچىك چېغىدىلا: «ھەرەمگە بارىمەن» دەپ، ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ، ھەرەم-گە بېرىپ كۆپ قېتىم ھەج قىپتۇ. ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئاپىسى ۋە يۇرتىنى سېغىنىپ قايتىپتۇ، كۈن كەچ بولغاندا ئۆز شەھىرىگە كەپتۇ ـ دە، يوللارنى تونۇيالماي، قايان مېڭىشىنى بىلەلمەي بىر ئادەمدىن ئۆيىنى سوراپتۇ.

ـــ سەن نېمە ئادەم؟ ـــ دەپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ ئۇ ئادەم.

ـــ مەن بۇۋى سەيشەنبە خېنىمنىڭ ئوغلى بولىمەن، ـــ دەپتۇ باينزەك.

ـــ نەگە بېرىپ، نەدىن كېلىۋاتىسەن؟

باينزەك ئۆزىنىڭ ھەرەمگە بېرىپ ھەج قىلىپ كەل-گەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ـــ خۇدا قوبۇل كۆردىمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ھېلىقى

كىشى.

— بىلمەيمەن، خۇداغا ئىبادەت قىلدىم، كۆپ قېتىم ھەج قىلدىم، — دەپتۇ بايىزەك.

— سەن نەچچە يىلدىن بېرى ئاناڭنى تاشلىۋەتتىڭ. ھازىر ئاناڭنىڭ قانداق ھالەتتە قالغانلىقىنى بىلەمسەن؟ ئاناڭ «ھۇ» دېسە، ئاسماندا ئۇت چاقنايدىغان ئايال ئىدى، سېنىڭ دەردىڭدە تولا يىغلاپ كۆرمەس بولۇپ قالدى. ئاناڭنىڭ ئۆي - زېمىنلىرىمۇ بۇزۇلۇپ تۈگىدى. ئاشۇ دوقمۇشقا بارساڭ، تېمىغا توپا يۆلەپ، ئىشىكىنى يىپ بىلەن چىگىپ قويغان بىر ئۆي بار، مانا شۇ ئۆي ئاناڭنىڭ ئۆيى، — دەپ كايىپتۇ ھېلىقى كىشى. بايىزەك دوقمۇشقا بېرىپ ئانىسىنى چاقىرىپتۇ. ئانىسى ئۆينىڭ ئىچىدە تۇرۇپلا:

— سەن كىم بولىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن بايىزەك.

— نەگە بېرىپ، نېمە ئىشلارنى قىلدىڭ؟

— مەن سېنىڭدەك ئانامنى تاشلىۋېتىپ، مېنى ياراتقان خۇدانىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ، خۇداغا ئىبادەت قىلغىلى باردىم.

— خۇدا قوبۇل كۆردىمۇ؟

— بىلمىدىم، ئانا، خۇداغا ئىبادەت قىلدىم، كۆپ قېتىم ھەج قىلدىم، ئەمما خۇدانىڭ قوبۇل كۆرگەن - كۆرمىگەنلىكىنى بىلمەيمەن، — دەپتۇ بايىزەك.

— چاپىنىڭنىڭ پېشىنى ئېشىكنىڭ يوچۇقىدىن تىق، — دەپتۇ ئانا. ئانا ئوغلىنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىنى كۆزىگە سۈرتكەندىن كېيىن كۆزى ئېچىلىپتۇ، ئاندىن ئىدىشىكنى ئېچىپ، بالىسى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. «سەن بارغان ھەرەمگە مەنمۇ بارىمەن» دەپ زارلاپتۇ ئانا. بايىزەك سېۋەت توقۇپ ئانىسىنى سېۋەتكە ئولتۇرغۇزۇپ، سېۋەتنى بېشىغا ئېلىپ ھەرەمگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ھەرەمگە بېرىپتۇ. ئانىسىنى يەتتە قېتىم بەيتۇللاغا باش قويدۇرۇپ، زىيارەت قىلدۇرۇپتۇ، ئاندىن يەنە كۆتۈرۈپ ئۆز شەھىرىگە قايتىپ كەپتۇ. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن:

— ھەي ئانا، مەندىن رازى بولدۇڭمۇ؟ نەچچە يىلدىن بېرى مەن سېنى تاشلىۋېتىپ، ھالىڭدىن خەۋەر ئالالمىدىم، — دەپتۇ بايىزەك.

— ھەي بالام، خۇدا رازى بولسا، مەن رازى بولىمەن، —

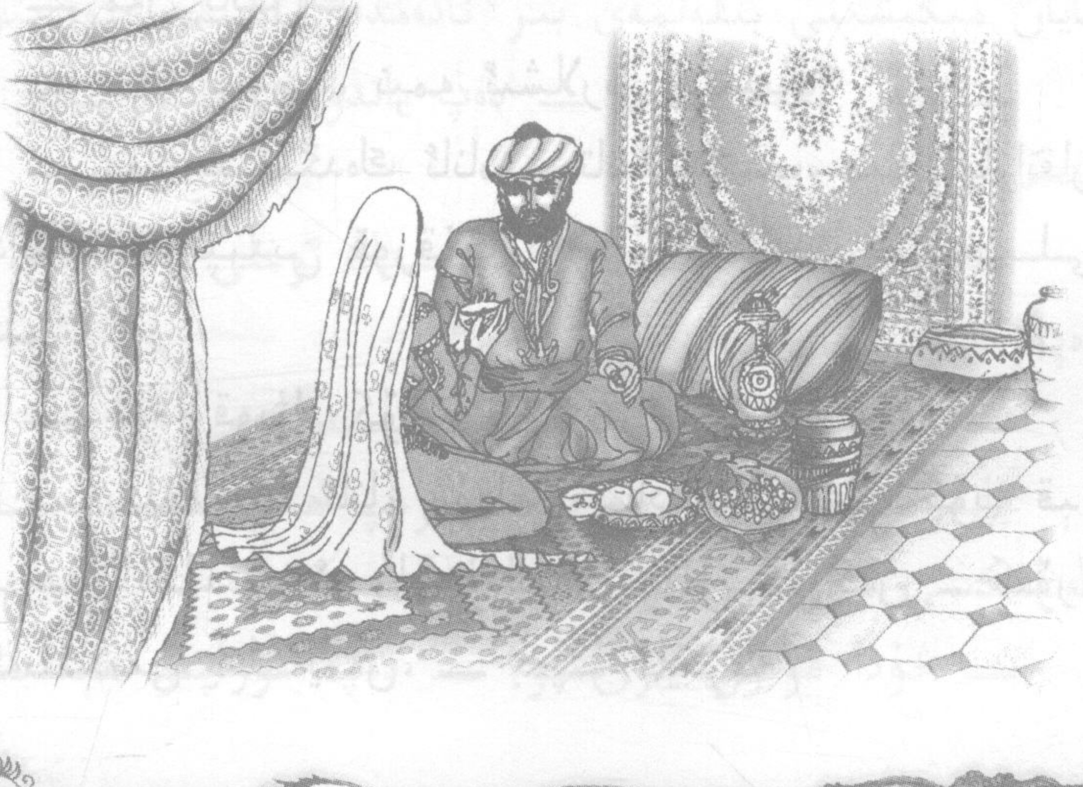

دەپتۇ ئانا. شۇئان كۆكتىن «ئاناڭ رازى بولسا، مەنمۇ رازى بولىمەن» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ئانا خۇداغا، خۇدا ئانىسىغا ئىتتىرىپ بايىزەكنى تەمتىرىتىپ قويۇپتۇ. بايىزەكنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ. ئۇ: «ئانامۇ رازى بولمىسا، خۇدامۇ رازى بولمىسا، مەن يەتمىش يىل قىلغان ئىبادىتىمنى ساتىمەن» دەپ، تۇۋلاپ كوچىغا چىقىپتۇ. شۇ شەھەردە بىر قىمارۋاز بار بولۇپ، ئۇ قىرىق ياشقا كىرگۈچە بىر قېتىممۇ ناماز ئوقۇمىغانىكەن. قىمارۋاز كىشىلەردىن ئىبادەتنى سېتىۋالسا بولىدىغان - بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپتۇ. كىشىلەر قىمارۋازغا مەسلىھەت بەرگەندىن كېيىن، قىمارۋاز بايىزەكنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

— سىز باياتىن نېمىنى ساتىمەن دېدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇ.

— يەتمىش يىللىق ئىبادىتىمنى ساتىمەن، — دەپتۇ بايىزەك.

— نېمە ئۈچۈن ساتىمەن دەيسىز؟ — دەپتۇ يەنە قىمارۋاز.

— نەچچە يىلدىن بېرى تويمىغان نەپسىمنى تويدۇرغۇزاي، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بايىزەك.

— مېنىڭ نەچچە يىللاردىن بېرى قىلمىغان ئەسكىلىكىم قالمىدى. ھازىر يانچۇقۇمدا ئازراق پۇل بار. ئىبادىتىڭىزدىن شۇ پۇلغا تۇتۇشلۇق بېرەمسىز؟ — دەپ سوراپتۇ قىمارۋاز.

— نەچچە پۇل بولسا مەيلى، شۇنچە پۇلغا بەردىم، — دەپتۇ بايىزەك. قىمارۋاز يانچۇقىدىن پۇلنى يەرگە تۆكۈپتۇ. بۇ پۇل ئىككى تەڭگە چىقىپتۇ. بايىزەك شۇ پۇلغا ئىبادەتنى سېتىپتۇ. پۇلنى ئېلىپ ئاشپۇزۇلغا بېرىپتۇ. ئاشپەزگە پۇلنى تەڭلەپ:

— بۇ پۇلغا نەچچە مانتا كېلىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بەش قاسقان مانتا كېلىدۇ، — دەپتۇ ئاشپەز.

بايىزەك بەش قاسقان مانتىنى بىراقلا ئاپتۇ. ئۇ مانتىنى كۆتۈرۈپ بىر مازارغا كەپتۇ. بايىزەك: «ئالە نەپسىم، ئالە، يەتمىش يىلدىن بېرى مېنى تويغۇزمىدىڭ دەيسەن، قېنى تويغۇچە يە. سەن بۇگۈنگۈ مانتىنى يەرسەن، ئەتە ساڭا يەنە ئىككى تەڭگە بارمۇ؟» دەپ، ئۆزىنىڭ نەپسى بىلەن جەڭ قىلىۋاتسا، غىڭشىغان بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بايىزەك مانتىنى قويۇپ ئەتراپنى ئىزدەپتۇ. قارىسا، بىر ئوچۇق گۆردە بىر قانجۇق ئالتە بالىسى بىلەن يۇقىرىسىغا چىقالماي ياتقۇدەك. بايىزەك ئىتنى گۆردىن تارتىپ چىقىرىپ مانتا بېرىپتۇ. ئىت مانتىنى يەپ ئاسمانغا قاراپ: «ئەي خۇدا، مۇشۇ بەندەڭنى ھاجىتىدىن چىقارغايسەن» دەپ تىلەپتۇ. بايىزەك لىگەننى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. بىر چاغدا ئاسماندىن:

— ئەي بايىزەك، سەن ئۆز نەپسىڭدىن كەچمىگەن بولساڭ، ئاشۇ قانجۇق ئالتە بالىسى بىلەن ئۆلگەن بولاتتى، مەن سەندىن رازى، — دېگەن سادا كەپتۇ.

ئانا - بالا

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا مال - مۈلكى كۆپ، بىراق بالىسى يوق بىر باي ئۆتكەنىكەن. باي پەرزەنت كۆرۈش پىراقىدا ئۆرتىنىدىكەن. ئاي - يىللار ئۆتۈپ، ئۇنىڭ خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. ئۇلار بۇ ئوغۇلغا بەك ئامراق ئىكەن.

بىر كۈنى باي تۇيۇقسىز ئېغىر كېسەل بولۇپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. باي خوتۇنى ۋە بالىسىنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

— خوتۇن، مەن ساقىيالمايدىغاندەك تۇرىمەن، ئۆلۈپ كەتسەم، مال - مۈلكۈم تۈگەپ كەتكۈچە سېتىپ، خەجلەپ ئوغلۇمنى ئوبدان باققىن. بالام، سەنمۇ ئاناڭنىڭ سۆزىدىن ھەرگىز چىقمىغىن، — دەپتۇ.

باي ئۇزاق ئۆتمەي ۋاپات بوپتۇ. باي ئۆلگەندىن كېيىن خوتۇنى مال - مۈلۈكنى سېتىپ خەجلەپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بارلىق مال - مۈلۈك تۈگەپ، ئۆيىگە چاشقان كىرسە يامانلاپ چىققۇدەك بولۇپ قاپتۇ.

قاتتىق قار يېغىۋاتقان بىر كۈنى ئانىسى داڭقاننى ئېسىپ قوراي بىلەن ئوت تۇتاشتۇرۇۋاتسا، ئوغلى تالادىن بىر باش چامغۇرنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ.

— نەدىن تاپتىڭ، بالام؟ — دەپتۇ ئانىسى.

— بازاردا بىر دېھقان چامغۇر سېتىۋاتقانىكەن، خې-رىدارلار ناھايىتى كۆپ، بۇ چامغۇر شۇلارنىڭ ئايىغىدا دو-ملاپ يۈرۈپتىكەن، قولۇمنى ئۇزاتسام، ھېچكىم كۆرمىدى، ئالغاچ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

— ۋاي ئوبدان بالام، ئەقىللىق بالام ! ساڭا مۇشۇ چامغۇرنى توغراپ ئاش ئېتىپ بېرىمەن، ئەجەب ياخشى ئىش قىپسەن، — دەپتۇ ئانا خۇش بولۇپ.

بالا ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بىر تۇخۇمنى كۆ-تۈرۈپ كىرىپتۇ.

— نەدىن ئالدىڭ، بالام؟ — دەپ سوراپتۇ ئانا.

— قوشنىمىزنىڭ توخۇ كاتىكىدىن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

— ۋاي بالام، يۈگۈر، ئادەم بارمۇ، يوق؟ يوق بولسا، يەنە كاتەككە كىرىپ خورازنى تۇتۇپ كىر. ئۇنى سېتىپ ساڭا بىر قۇلاقچا ئېلىپ بېرەي، — دەپتۇ ئانا. بالا ئانى-سىنىڭ دېگىنىنى ئورۇنداپتۇ...

شۇنداق قىلىپ، بالا يانچۇقچا قول سالىدىغان، ئالغان نەرسىنىڭ ھەممىسىنى ئانىسىغا ئاپىرىپ بېرىدىغان بوپتۇ. بارغانسېرى يۈرىكى قاپتەك يوغىناپ، بازار ۋە ئېغىللاردىن

قوي، كالا ئوغرىلايدىغان بوپتۇ. كۆنلەرنىڭ بىرىدە پادى-
شاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپتۇ ـ دە، خەزىنىگە ئاچقۇچ ساپ-
تۇ ۋە بىر خۇرجۇنغا تولدۇرۇپ ئالتۇن ـ كۈمۈش ئاپتۇ.
بۇنىڭغا كۆزى تويماي، تۇخۇمدەك گۆھەرلەرنى، ياقۇت ـ
مەرۋايىتلارنى يانچۇقلىرى، قوينى توشقۇچە ساپتۇ ـ دە،
«رەببىم» دەپ سىرتقا مېڭىپتۇ. بالا ئوردا سېپىلىدىن
چۈشۈشكە ھەپىلىشىۋاتقاندا، ئوردا قاراۋۇللىرى تۇيۇپ قې-
لىپ تۇتۇۋاپتۇ ۋە بالىنىڭ پۈتنى يەرگە تەگكۈزمەي پادى-
شاھنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپ، ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ
دەرغەزەپكە كېلىپ، بالىنى دارغا ئېسىشقا بۇيرۇپتۇ. ئالتە
جاللات قىلىچىنى يالىڭاچلاپ، بالىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ،
ياساۋۇل، مىرشەپلىرىنى ئارقىسىغا سېلىپ، جازا مەيدانىغا
قاراپ مېڭىپتۇ. جازا مەيدانىنى نۇرغۇن خەلق ئوراپ
تۇرۇپتۇ.

ئالتە جاللات دار ئالدىدا بالىنىڭ بويىنىغا سىرتماق سې-
لىپ، پادىشاھنىڭ ئاخىرقى يارلىقىنى كۈتۈپ تۇرۇشۇپتۇ.

— ئۆلۈش ئالدىدا پادىشاھقا بىر ئېغىز گېپىم بار
ئىدى، — دەپتۇ بالا.

— بوپتۇ، گېپىنى دەۋالسۇن، — دەپ ئىجازەت
بېرىپتۇ پادىشاھ.

— مېنىڭ ئانامدىن باشقا ھېچنېمەم يوق، — دەپتۇ
بالا كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ، — مەن ئانامغا بەك ئامراق
ئىدىم، ئانامۇ ماڭا بەك ئامراق ئىدى، شۇڭا ئۆلۈم ئالدىدا

ئانام بىلەن بىر كۆرۈشۈۋالسام.

پادىشاھ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. جاللاتلار تەرەپ - تەرەپ-كە قاراپ، بالىنىڭ ئانىسىنى ئىزدەپتۇ. ئانا بىر چەتتە كۆز يېشىنى تۆكۈپ تۇرغانىكەن، جاللاتلار ئانىنى بالىنىڭ قېشىغا ئاپىرىپتۇ.

— جېنىم ئانا! — دەپتۇ بالا، — سەندىن بۈگۈن ئايرىلىدىغان بولدۇم، تىلىڭنى چىقارساڭ، بىر شورىۋالسام.

ئانا ئۆلۈم ئالدىدىكى بالىنى رازى قىلىش ئۈچۈن تى-لىنى چىقارغانىكەن، ئوغلى «گاچ» قىلىپ چىشلەپتۇ، ئانا ئاغرىققا چىدىماي «ۋايجان!» دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ، لې-كىن بالا قويۇپ بەرمەي ئۈزۈۋاپتۇ. پادىشاھ بۇ ۋەقەنى كۆ-رۈپ بالىنى يېنىغا چاقىرىپ:

— سەن نېمە ئۈچۈن دارغا ئېسىلىش ئالدىدا ئاناڭنىڭ

رازىلىقىنى ئالماي، تىلىنى چىشلەپ ئۈزۈۋالسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

بالا پادىشاھقا بىرىنچى قېتىم چامغۇر ئوغرىلاپ كەلگەن ۋەقەدىن باشلاپ، ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ئاخىردا مۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن ھېلىقى دېھقاننىڭ چامغۇرىنى ئۆيگە ئېلىپ كىرگەندە، ئانام مېنى يامان ئېشتىن ياندۇرغان بولسا، مەن مۇشۇنداق ئاقىۋەتكە قالمىغان بولاتتىم، شۇڭلاشقا ئۇنىڭ مېنى ئوغرىلىققا ئۆگەتكەن تىلىنى چىشلەپ ئۈزۈۋالدىم.

پادىشاھ بالىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ، گۇناھنىڭ كىمدە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ ۋە بالىنى كەچۈرۈم قىلىپ، ئانىنى جازالاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بالا ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ھالال ئەمگەك بىلەن ئۆتۈپتۇ.

ئەقىللىق بالا

كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزىنىڭ ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرى بىلەن ھېيتگاھتىن قايتقان شاھ يول ئۈستىدە لاي بىلەن سېپىل ۋە شەھەرچاق ياساپ ئويناۋاتقان بىر توپ بالىغا دۈچ كېلىپ قاپتۇ. ھەيۋەت بىلەن كېلىۋاتقان شاھنى ۋە ئۇنىڭ نۆكەرلىرىنى كۆرگەن بالىلار ئالدىراپ قېچىپ كەتمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نۇسرەت دېگەن بىر بالا دوستلىرىغا قاراپ:

— بالىلار، ئىشىڭلارنى قىلىۋېرىڭلار، شاھ بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىمەن، — دەپ، بالىلارنىڭ كېتىشىگە يول قويماپتۇ. دەل شۇ چاغدا شاھنىڭ ياساۋۇللىرىدىن بىرى كېلىپ:

— يولنى بىكار قىلىش! شاھنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشمەيۋاتامسەن؟ تېزدىن يوقىلىش! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ياساۋۇلنىڭ ۋارقىرىشىدىن قورققان بالىلار سەكرەپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ قاچماقچى بولۇپ تۇرغاندا، نۇسرەت ياساۋۇلنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئۆزلىرىگە مەلۇمكى، دۇنيادا ئۆتكەن شاھلار قانچە-لىك سەلتەنەتلىك ۋە قۇدرەتلىك بولۇشىغا قارىماي، شەھەرنىڭ سېپىلىنى ئايلىنىپ ئۆتكەن، تارىختا شەھەر سېپىلىنى بۇزۇپ ماڭغان شاھ ئۆتكىنى يوق. بىزنىڭ شاھىمىزمۇ مالال كۆرمەي، شەھىرىمىزنىڭ سېپىلىنى ئاي-لىنىپ ئۆتۈشى كېرەك ! — دەپتۇ.

— تولا گەپدانلىق قىلماي يوقال ! — دەپ تېخىمۇ قاتتىقراق ۋارقىراپتۇ ھېلىقى ياساۋۇل.

بۇ چاغدا شاھ ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ، نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سوراپتۇ. ياساۋۇل بولغان گەپ - سۆزلەرنى شاھقا مەلۇم قىپتۇ. شاھ بالىنىڭ سۆزىنىڭ ئورۇنلۇق ئى-كەنلىكىنى بىلىپتۇ ۋە بالىنىڭ ئەقىللىق ۋە جۈرئەتلىك ئىكەنلىكىگە ئىچىدە ئاپىرىن ئوقۇپ، ئۇنى ئالدىغا چاقى-رىپ ئىسمىنى سوراپتۇ.

— ئىسمىم نۇسرەت، ئىسلام باپكار دېگەن كىشىنىڭ يالغۇز ئوغلىمەن، شاھ ئالىيلىرى شەھەرچىمىزنى بۇزۇپ ماڭسىلا، مەن بۇنىڭغا يول قويمايمەن ! — دەپ تېخىمۇ دادىلراق جاۋاب بېرىپتۇ نۇسرەت.

شاھ نۇسرەتنىڭ جاۋابىغا كۈلۈپ قويۇپتۇ - دە، بالىلار ياسىغان شەھەرچىنى ئايلىنىپ ئۆتۈشكە بۇيرۇق بېرىپتۇ.

ئارىدىن ئاي ئۆتۈپ، يىل ئۆتۈپ، نۇسرەت ئون بەش - ئون ئالتە ياشلارغا كىرىپ قاپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ئۆز دوستلىرى بىلەن مەسلىھەت قىلىپ، شەھەرنىڭ چېتىدىن

بىر بوش ئورۇننى تاللاپ، شەھەر سالماقچى بوپتۇ. ئۇلار كېسەك قۇيۇپ، ياغاچ توشۇپ، چوڭ بىر ئىمارەت ساپتۇ.
— ئاغىنىلەر، بىزنىڭ دەسلەپكى ئىشىمىز ئوڭۇشلۇق تۈگىدى. ئەمدى بىز ئۆزىمىزگە بىر پادىشاھ سايلايلى، باشقا ئىشلارنى شاھىمىز ئۆزى ئورۇنلاشتۇرۇپ يولغا سالار، — دېيىشىپتۇ ئۇلار.
بالىلار نۇسرەتنى پادىشاھ قىلىپ سايلاپتۇ. نۇسرەت شاھ بولغاندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا ھەر خىل قائىدە - تۈزۈم، ئەمر - پەرمانلارنى ئېلان قىلىپ، ئىش بېجىرگۈچىلەرنى تەيىنلەپتۇ ۋە:
— ئۇنداق بولسا، بىز ئۆز ئىشىمىزنى ئادالەت ۋە سائادەتتىن باشلايمىز، خەلققە ئادىل خىزمەت قىلىمىز... ياساۋۇللار ئەتىدىن باشلاپ شەھەرگە چىقىڭلار، خەلقنىڭ گەپ - سۆزلىرىگە، دەرد - ھەسرىتىگە قۇلاق سېلىڭلار. ئۇلارنىڭ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرى بولسا، مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار، — دەپتۇ.
ئەتىسىدىن باشلاپ بالا پادىشاھنىڭ «ياساۋۇللىرى» شەھەر كوچىسىغا چىقىپ، خەلقنىڭ ئەرز - شىكايەتلىرىنى ئاڭلاشقا باشلاپتۇ. ئۇلار شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ يۈرسە، ئىككى ئادەم جاڭجاللىشىپ، بىر - بىرىگە: «سېنىڭ ئەمەس، مېنىڭ!» دېيىشىپ بىر تۆگە بوتىلىقىنى ئۇيان تارتىپ، بۇيان تارتىپ يۈرگۈدەك. بالا ياساۋۇللار نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سورىغانىكەن، ھېلىقى كىشى-

لەرنىڭ بىرى:
— بۇ بوتىلاق مېنىڭ تۆگەمنىڭ بالىسى ئىدى، مۇنۇ ئادەم مېنىڭ بوتىلىقىم، دەپ تارتىۋالماقچى بولۇۋاتىدۇ، — دەپتۇ. بۇ ئادەمنىڭ گېپى تۆگىمەستىنلا، يەنە بىر كىشى بوتىلاققا ئېسىلىپ تۇرۇپ:
— ياق، ياق ! ... بۇ مېنىڭ بوتىلىقىم ئىدى، بۇ ئادەم مۇتتەھەملىك قىلىپ «مېنىڭ» دەپ ئېسىلىۋالدى، — دەپتۇ - دە، بوتىلاقنى سۆرەپتۇ.
— توختاڭلار ! — دەپتۇ كىچىك «ياساۋۇللار»، — سىلەر پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارمىدىڭلارمۇ؟
— باردۇق. شاھ: «مۇشۇ ئىشقىمۇ مېنى بىسەرەمجان قىلامسىلەر؟ چىقىڭلار، ئوردىنى قالايمىقان قىلماڭلار، بوتىلاقنى سويۇپ، ئىككىڭلار تەڭ بۆلۈشۈۋېلىڭلار» دەپ چىقىرىۋەتتى، — دەپتۇ ھېلىقى كىشىلەرنىڭ بىرى.
— ئۇنداق بولسا، يۈرۈڭلار، بالا پادىشاھىمىزنىڭ ئالدىغا بارايلى. ئۇ بۇ ئىشنى ھەل قىلىپ قويسۇن، — دەپتۇ - دە، ئۇلارنى نۇسرەتنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپتۇ. نۇسرەت مەسلىھەتچىلىرى، ساراي ئەمەلدارلىرى بىلەن «شاھلىق ئوردىسى»دا ئولتۇرغانىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدىغا بوتىلاق ھەققىدە ئەرز قىلىپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلاپ:
— ھەر ئىككىڭلارنىڭ تۆگىسى بارمۇ؟ ئۇنداق بولسا، تۆگەڭلارنى بۇ يەرگە ئەكېلىڭلار. سىلەر بوتىلاقنى بولۇ-

شىغا ساۋاقلار، — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ ياساۋۇللارغا قاراپ.

نۇسرەت ئۆز ئەمەلدارلىرىنى ۋە ھېلىقى دەۋاگەرلەرنى نەق مەيدانغا باشلاپ چىقىپ كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ.

كىچىك «ياساۋۇللار» بوتىلاقنى باغلاپ شۇنداق ئۇرۇپتۇكى، بوتىلاقنىڭ نالىسىگە چىدىيالمىغان ئورۇق بىر تۆگە ھۆركىرەپ كېتىپتۇ. تۆگىنىڭ ھۆركىرەپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن نۇسرەت:

— بۇ تۆگە قايسىڭلارنىڭ بولسا، بوتىلاق شۇنىڭ! — دەپ ھۆكۈم چىقىرىپتۇ.

بۇنداق ئادالەت بىلەن چىقىرىلغان ھۆكۈمگە بوتىلاقنىڭ ئىگىسىلا ئەمەس، ھەتتا ئەتراپتىكى كىشىلەرمۇ قايىل بولۇشۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن نۇسرەتنىڭ ئالدىغا ھەر خىل ئەرز - شىكايەتلەر بىلەن كەلگۈچىلەر كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىشكە باشلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە كىچىك «ياساۋۇللار» شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ يۈرسە، بىر ئادەم ئىككى بالىنى يېتىلەۋېلىپ: «ئەستا! ئەستاغپۇرۇللا، بۇ قانداق بولغىنى؟» دەپ ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىپ كېتىۋاتقۇدەك. بۇ ئادەمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قالغان كىچىك «ياساۋۇللار» دىن بىرى:

— ھەي تاغا، نېمە بولدىلا؟ نېمىگە شۇنچە قايغۇرۇپ كېتىلا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ھەي ئوغلۇم، نېمىسىنى سورايسەن. مېنىڭ بىر

ئوغلۇم بار ئىدى. ئۇنى سىركە ئېلىپ كېلىشكە بازارغا ئەۋەتسەم: «سىركە يوق ئىكەن» دەپ قايتىپ كەلدى. ئارقىدىنلا مېنىڭ بالامغا بەكمۇ ئوخشىشىدىغان يەنە بىر بالا: «مانا دادا، سىركە!» دەپلا ئۆيگە كىردى. مەن بۇ ئىككىسىنىڭ قايسىسى ئۆز ئوغلۇم ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالمىدىم. بىر بالىنى باقالمايۋاتقاندا، ئىككى بالىنى بېقىشنىڭ ئۆزى بىر گەپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ بالىنىڭ ئاتا - ئانىسى ئىزدەپ كېلىپ «بالا ئوغرىسى» دېگەن تۆھمەت بىلەن شەرىئەتكە بارسا، قازىكالاننىڭ دەررە - پالاقلىرى ئاستىدا ئۆلەرمەنمۇ، دېگەن غەمدە قالدىم، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى.

— پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارمىدىڭمۇ؟

— باردىم. شاھ: «ھەي ئەخمەق، بىر بالىدىن ئىككى بالا ياخشى ئەمەسمۇ؟ ھەر ئىككىسىنى ئۆز بالام دەپ بېقىۋەر. ماڭ، چىق، ئوردىنى قالايمىقان قىلما» دەپ چىقىردى.

ۋەتتى، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى.
— يۇرسىلە، ئۇنداق بولسا، بىز بالا پادىشاھىمىزنىڭ ئالدىغا بارايلى، سىلىنى بۇ باش قېتىنچىلىقىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويسۇن، — دەپ، ھېلىقى ئادەمنى ئىككى بالا بىلەن نۇسرەتنىڭ ئالدىغا باشلاپ كەپتۇ. بۇ ئادەم نۇسرەتكە بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.
— قايسىڭلار بۇ كىشىنىڭ ئوغلى؟ — دەپ سوراپتۇ نۇسرەت ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن باللارغا قاراپ.
— مەن !
— مەن !
ئىككى بالا تەڭلا ۋارقىراپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئۇلار شۇنچىلىك ئوخشىشىپ كېتىدىكەنكى، ئۇلارنى پەرق قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەسكەن. ئۇلارنىڭ بوي - تۇرقى، رەڭگىرويىلا ئەمەس، ھەتتا بىر تال چېچىمۇ پەرقلەنمەيدىكەن.
نۇسرەت بۇ مەسىلىنى پادىشاھنىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە شەھەر مۆتىۋەرلىرىدىن بىر قىسىم كىشىلەرنى تەكلىپ قىلىپ ھەل قىلىشقا كىرىشىپتۇ.
— بۇ مەسىلىگە ھەربىرلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرى قانداقكىن؟ — دەپ سوراپتۇ يىغىلغانلاردىن. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ھېچكىم ئېغىز ئاچالماپتۇ، يەنە نۇسرەتنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا قاپتۇ.
— سەن سىركىنى قايسى دۇكاندىن ئالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ نۇسرەت مەسىلىنى ھەل قىلىشقا كىرىشىپ.

— تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى سىركىچى ئايال-
دىن، — دەپتۇ باللارنىڭ بىرى.
— سەن قايسى دۇكانغا بارغانىدىڭ؟ — يەنە سوراپتۇ
نۇسرەت قۇرۇق قايتىپ كەلگەن بالىدىن.
— تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى دۇكانغا بارسام
سىركە يوق ئىكەن، قايتىپ كەلدىم، — دەپتۇ سىركە
ئېلىپ كېلەلمىگەن بالا.
نۇسرەت بىرنەرسىنى پەملەپتۇ - دە، سىركە بار بو-
تۇلكا بىلەن قۇرۇق بوتۇلكىنى يەرگە قويۇپ:
— قېنى، قايسىڭلار بۇ ئادەمنىڭ بالىسى بولساڭلار،
مۇشۇ قۇرۇق بوتۇلكىنىڭ ئىچىگە كىرىڭلار! — دەپ بۇي-
رۇق قىپتۇ.
بۇ گەپنى ئاڭلىغان باللارنىڭ بىرى هودۇقۇپ نېمە
قىلارىنى بىلەلمەي قاپتۇ، يەنە بىرى ئالمان - تالمان يەڭ-
لىرىنى شىمايلاپ، بىرلا شۇڭغۇپ بوتۇلكىنىڭ ئىچىگە
كىرىپ كېتىپتۇ.
هېلىقى بالا بوتۇلكىغا كىرىپ بولغاندىن كېيىن:
— بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېتىڭلار، — دەپتۇ ياسا-
ۋۇللارغا نۇسرەت، — مانا بۇ سىركە ئېلىپ كەلگەن بالا
ئۆزىڭىزنىڭ بالىسى، بۇ بوتۇلكىنىڭ ئىچىگە كىرگەن
مەخلۇق بولسا، جىن - شەيتان! ئەمدى بوتۇلكىنىڭ ئاغ-
زىنى ئاچماي، دەرياغا تاشلىۋېتىپ، ئۆز بالىڭىز بىلەن
تۇرمۇشىڭىزنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈڭ! — دەپتۇ. مەيدانغا

يىغىلغان كۆپچىلىك: «بارىكاللا ! نۇسرەت شاھنىڭ ئەقىل-لىقلىقىغا ئاپىرىن ! نىمىدىگەن دانالىق بۇ !» دېيىشىپ، نۇسرەتنىڭ تەدبىرىگە ھەيران قېلىشىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن نۇسرەتنىڭ داڭقى پۈتۈن شەھەرگە تارقاپتۇ. نۇسرەتمۇ ھەرقانداق ئادەمنىڭ دەردۇ ھالىغا يېتىپتۇ.

پادىشاھ نۇسرەتنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنى بىر سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ:

— نۇسرەت دېگەن بىر يالاڭ تۆش شاھلىق سەلتەنە-تىمىزگە نۇقسان يەتكۈزۈپ، ئۆز ئالدىغا قانۇن تۈزۈپ، ئۇردا تەشكىل قىلىپ، خەلقنىڭ ئەرز - شىكايەتلىرىنى بىر تەرەپ قىلىپ يۈرۈپتۇ. بۇ ئەبلەخ دەرھال مېنىڭ ھۇ-زۇرۇمغا كەلتۈرۈلسۇن ! ئىشىكتىن كىرسىمۇ، كىرمىسىمۇ كاللىسىنى ئالىمەن؛ ئالدى بىلەن كىرسىمۇ، كەينى بىلەن كىرسىمۇ كاللىسىنى ئالىمەن؛ بىر سوئالىمغا ئىككى ئې-غىز جاۋاب بەرسىمۇ، بەرمىسىمۇ كاللىسىنى ئالىمەن ! — دەپ جار سېلىپ، نۇسرەتكە ئادەم ئەۋەتىپتۇ.

نۇسرەت شاھنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆ-زىنىڭ دوست - بۇرادەرلىرىنى باشلاپ شاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە، ئوردا ئىشىكىنىڭ بوسۇغىسىدىن بىر پۇتىنى كىرگۈزۈپ، بىر پۇتىنى كىرگۈزمەي، پادىشاھقا ئالدىنىمۇ قىلماي، كەينىنىمۇ قىلماي، يانتۇ ھالەتتە تۇرۇپ سالام بېرىپتۇ.

— ھەي بىئەدەپ، شاھ ھۇزۇرىغا بۇنداق ئەدەپ-سىزلىك بىلەن كىرىشنى ساڭا كىم ئۆگەتتى؟! — دەپ ۋارقىراپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— لا ھۆكۈملىرى، — دەپ بىر ئېغىز سۆز بىلەنلا جاۋاب بېرىپتۇ نۇسرەت دادىللىق بىلەن.

شاھ ئۆز ھۆكمىنىڭ خاتالىقىنى دەرھال سېزىۋاپتۇ ۋە:

— مەن سەندىن بىر سوئال سوراپ باقاي: شاھ تاجۇ تەختىنىڭ راۋاجلىنىشى نېمىدىن؟ — دەپ سوراپتۇ شاھ.

— ئادالەتتىن، — بىر سۆز بىلەنلا جاۋاب بېرىپتۇ نۇسرەت. شاھ ئۆز كۆڭلىدە «بارىكاللا !» ئوقۇپتۇ.

— يەنە بىر سوئال: زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشنىڭ مەنبەسى نېمە؟

— زۇلۇم ۋە جاھالەت.

— بايان قىل ! — دەپتۇ شاھ نۇسرەتنىڭ جاۋابىدىن تېخىمۇ قانائەتلىنىپ.

— ھۆكۈم بار، — دەپتۇ نۇسرەت شاھنىڭ ھۆكمىنى

يادىغا سېلىپ.

شاھ ھۆكمىنى بىكار قىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

— شاھلىق سەلتەنىتىنىڭ راۋاج تېپىشى، گۈللەپ ـ ياشنىشى خەلققە بەخت ـ سائادەت كەلتۈرۈپ، ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم يۈرگۈزۈشتە. ھەرقانداق بىر شاھ قانچىلىك سەلتەنەتلىك ۋە قۇدرەتلىك بولسۇن، ئۆز ھۆكمىنى خەلققە زۇلۇم قىلىش بىلەن باشلاپ، جاھالەت پاتقىقىغا پاتسا، شۇ شاھنىڭ زاۋال تېپىش ۋاقتى تېزلىشىدۇ، — دەپ بايان قىپتۇ نۇسرەت.

شاھ شاھلىق تەختىدىن چۈشۈپ نۇسرەتنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ پېشانىسىدىن سۆيۈپ:

— بارىكاللا، ئوغلۇم، ئەقىل ـ پاراسەتتە كامالەتكە يېتىپسەن. سەن ياش بولساڭمۇ، ئەل ـ يۇرتنىڭ بەخت ـ سائادىتىگە ھەقىقىي ۋارىسلىق قىلىشىڭغا كۆزۈم يەتتى. سەن مېنىڭ ئورنۇمدا ئەلگە ئادالەت ۋە سائادەت يولىنى ئاچقىن، — دەپتۇ ـ دە، نۇسرەتنى ئۆز قولى بىلەن شاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئۇنىڭغا تاج كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ. ئەتراپتىكى ھەممەيلەنمۇ نۇسرەتنىڭ تەختكە چىقىشىنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقتىن، نۇسرەت شاھلىق تەختىدە ئولتۇرۇشقا ماقۇل بوپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، نۇسرەت شاھ ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە خەلققە بەخت ـ سائادەت كەلتۈرۈش يولىدا ئادىللىق بىلەن يۇرت سورىغانىكەن.

ئەمەدىكى ھېكمەتلەر

بۇرۇنقى زاماندا بىر بالا بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى «خا-مۇش» ئىكەن. ئۇ مولىدا ئوقۇيدىكەن. بىر كۈنى خامۇش-نىڭ ساۋاق ۋاقتىدا ئۆزىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، قانداقتۇر بىر ئىش ئۈستىدە ئويلىنىپ ئولتۇرغانلىقىنى سەزگەن موللا:

— ھەي خامۇش، نېمىشقا سۆزگە قۇلاق سالمايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئىسمىم توغرۇلۇق ئازابلىنىۋاتىمەن، — دەپ-تۇ خامۇش، — چۈنكى مېنىڭ ئىسمىمنى ئاڭلىغان كى-شىلەر مېنى چېچەن ئەمەسكەن دەيدۇ، شۇڭا مېنىڭ ئىس-مىم ئاتالغاندا بەك بىئارام بولىمەن. ئەسلىدە مەن خېلى چېچەن، زېرەك ئىدىم. نېمە ئۈچۈن ماڭا خامۇش دەپ ئى-سىم قويۇلۇپ قالدىكىن؟

موللام بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن دەپتۇ:

— ئۇنداق بولسا، سەن پۈتۈن جاھاننى كېزىپ كۆر. ئۆزۈڭگە ياققان ئىسىمنى تاپساڭ، ئىسمىڭنى شۇنىڭغا

ئۆزگەرتىۋالساڭ بولىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن خامۇش جاھان كېزىپ يۈرۈپتۇ، بىر كەنتكە بارسا، بىر توپ جامائەت بىر مېيىتنى دەپنە قىلىۋاتقانىكەن، خامۇش ئۆلگۈچىنىڭ ئىسمىنى سوراپ كۆرسە «ھايات» ئىكەن.

— ھايات ئىسىملىك كىشىمۇ ئۆلەمدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ خامۇش بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپ.

— ھايات ئىسىملىك ئادەم بولسىمۇ، بەربىر ئۆلىدۇ، — دەپتۇ ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان بىرى.

خامۇش بۇ گەپنى ئاڭلاپ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ. بىر شەھەرگە كەلسە، كوچىدا بىر ئەر كىشى خوتۇنىنى ئۇرۇۋاتقۇدەك.

— بۇ نېمە ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ خامۇش.

— بۇ ئەر كىشىنىڭ ئىسمى «ياۋاش»، خوتۇنىنىڭ ئىسمى «سائادەت»، — دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ بىر كىشى، — بۇ ئەر كىشىنىڭ ئاچچىقى بەك يامان. بۇلار بەك نامرات بولغاچقا، نامراتچىلىقتا تۇرمۇشنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى بىلمىگەنلىكتىن، ئىككىسى دائىم جېدەللىشىپ قالىدۇ.

خامۇش بۇنى چۈشەنمەستىن سوراپتۇ:

— بۇ ئادەمنىڭ ئىسمى ياۋاش تۇرۇقلۇق نېمىشقا مۇنداق سەپرا، قوپالدۇ؟ خوتۇنىنىڭ ئىسمى سائادەت تۇرۇقلۇق نېمىشقا شۇنچە نامراتتۇ؟

ھېلىقى كىشى ھومىيىپ تۇرۇپ:

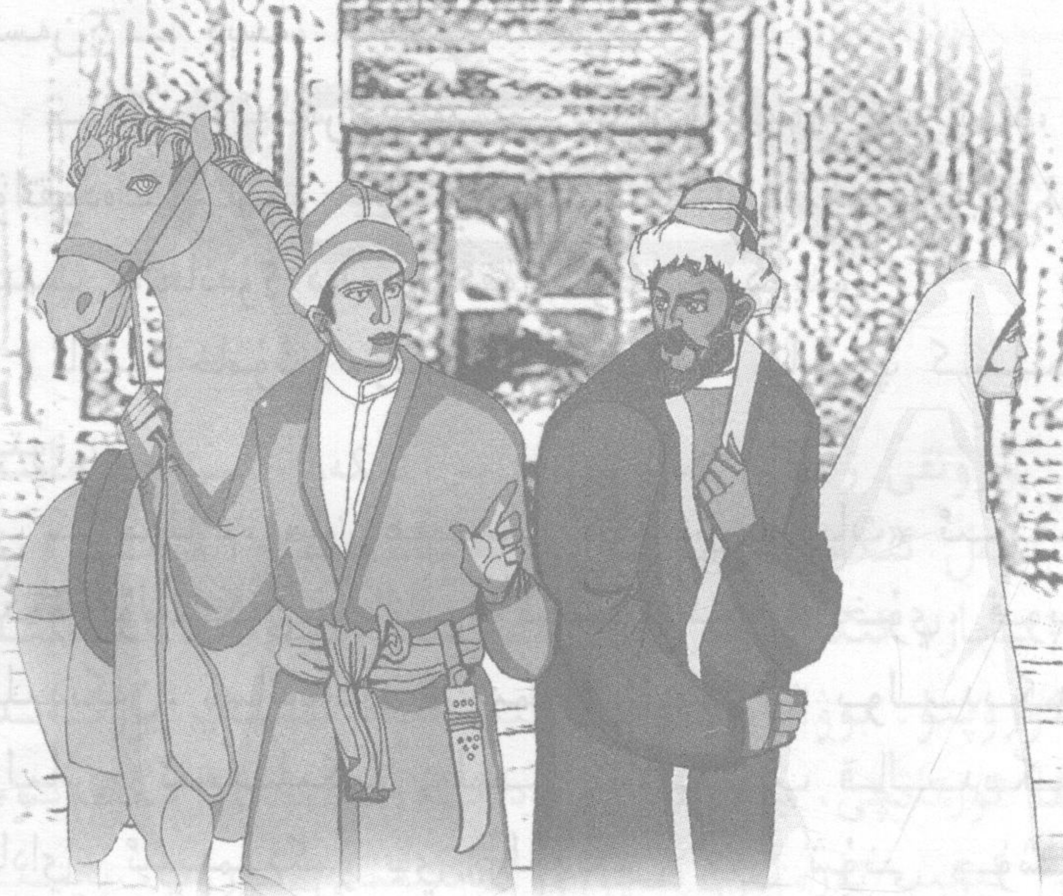

ــ سەن تازا دۆت نېمىكەنسەن ! ــ دەپتۇ.

خامۇش بۇ ئىشلارنى چۈشىنەلمەي يولغا راۋان بوپتۇ. بىر كىشى ئۇنىڭدىن يول سوراپتۇ. خامۇش ئۇنىڭغا يولنى ئېيتىپ بېرىپ، ئىككىسى بىللە مېڭىپتۇ. ھېلىقى كىشى ئۆزىنىڭ ئىسمىنىڭ «يولباش» ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. خامۇش بۇنى ئاڭلاپ تۇرۇپ قېلىپ:

ــ تازا غەلىتە ئىش، ئىسمىڭىز يولباش تۇرۇقلۇقمۇ يەنە يول سورايدىكەنسىزغۇ؟ ــ دەپتۇ.

يولباش خامۇشنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، «بۇ تازا ساراڭ نېمىكەن» دەپ ئويلاپ، ئۆز يولىغا كېتىپ قاپتۇ.

خامۇش بىر بازاردىن ئۆتكەندە، بىر ئادەم:

— ھەي گاداي، بۇ قېتىمقى ئوقىتىڭدە تازا پۇل تاپقانسەن؟ — دېسە، ھېلىقى كىشى:

— كۆپ ئەمەس، جەمئىي بىرەر مىليون ئەتراپىدا، — دەۋاتقۇدەك. خامۇش، گاداي كىشى قانداق قىلىپ بايغا ئايلىنىپ قالغاندۇ؟ دەپ چوڭقۇر ئويغا چۆكۈپتۇ.

ئاخىر خامۇش موللىسىنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ دەپتۇ:

— موللام، مەن ھەممىنى كۆردۈم، «ھايات» ئىسىملىكمۇ ئۆلىدىكەن، «ياۋاش» ئىسىملىكمۇ بەتخۇي، قوپال كېلىدىكەن، «سائادەت» ئىسىملىكمۇ نامرات بولىدىكەن، «يولباش» ئىسىملىكمۇ يولدىن ئادىشىپ قالىدىكەن، «گاداي» ئىسىملىكمۇ باي بولىدىكەن. مەن شۇنى چۈشەندىمكى، گەپ ئىسىمدە ئەمەس، ھەرىكەتتە ئىكەن، شۇڭا ئىسمىمنى ئۆزگەرتىشىمنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن.

يالتايغاق بوۋاي

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بار ئىكەن، بىراق ناھايىتى كەمبەغەل ئىكەن، كەمبەغەل بولغاندىمۇ ھېچ نەرسىسى يوق بىر بىچارە ئىكەن. ئۇ پۈتۈن ئۆمرىنى بايلارغا ئىشلەپ ئۆتكۈزۈپتۇ. بوۋاي بايلارنىڭ ئىشىكىدە ئىشلەپ يۈرگەندە، باشقا ئورتاقچى، يىللىقچى، مەدىكارلارنىڭمۇ ئۆزىگە ئوخ-شاش ئېغىر تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، باينىڭ قولىدىكى دۇنيالار مەندە بولغىنىدا ھەممىسىنى شۇ بىچا-رىلەرگە بولۇپ بېرەر ئىدىم، دەپ ئويلايدىكەن.

بىر كۈنى باي بوۋاينىڭ ئىش ھەققى ئۈچۈن كىچىك-كىنە يەر ۋە ئۇرۇقلۇق بېرىپتۇ. بوۋاي ناھايىتى خۇشال بوپتۇ.

ئۇ ئۆز ئالدىغا دېھقانچىلىق قىلماقچى بولغىنىدا، ئۇ-زىنىڭ ئۇزۇندىن بېرى ئويلاپ يۈرگەن شۇ ئارزۇلىرى يەنە قوزغىلىپ: «خۇدا، شۇ يېرىمنىڭ ھوسۇلى كۆڭلۈمدىكى-دەك بولسا، ھەممىسىنى ئاچ - يالىڭاچ كەمبەغەللەر بىلەن تەڭ يەيتتىم» دېگىنىچە كېچە - كۈندۈز تىرىشىپ ئىش-

لەپتۇ. ئەتراپىدىكى كەمبەغەل دوست ـ يارلىرىمۇ ئۈزۈلمەي
كېلىپ ياردەم قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئاخىر بوۋاينىڭ تەلىپىدەك
بولۇپ، ئاشلىق ناھايىتى ياخشى ئوخشاپتۇ. ئوخشىغاندىمۇ
قانداق دەڭ، ھەربىر باشاق ئاق قوناقتىنمۇ چوڭ دان
تۇتۇپ، غوللىرى باشاقلىرىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ
كېتىپتۇ.

كۈز كېلىپ، ئاشلىقمۇ پىشىپتۇ. بىراق، بۇنداق بو-
لۇق بۇغداينى بوۋاينىڭ ئۆزى يالغۇز قانداقمۇ يىغىۋالال-
سۇن؟! بوۋاي پۈتۈن يېزىدىكى دېھقانلارنى ياردەمگە چاقى-
رىپتۇ. دېھقانلار: «بوۋايغا كەلگەن ئامەت بىزنىڭمۇ ئامىتى-
مىز» دەپ،
يۈگۈرۈشۈپ
كەپتۇ. ئاش-
لىقنى ھەممە
ئۆملۈكتە ئو-
رۇپ، تېپىپ،
چەشلەپ تەييار
قىلىپ بېرىپ-
تۇ. مارجاندەك
بۇغدايلار خا-
مانغا دۆۋىلىن-
ىپ كېتىپ-
تۇ. تاغدەك

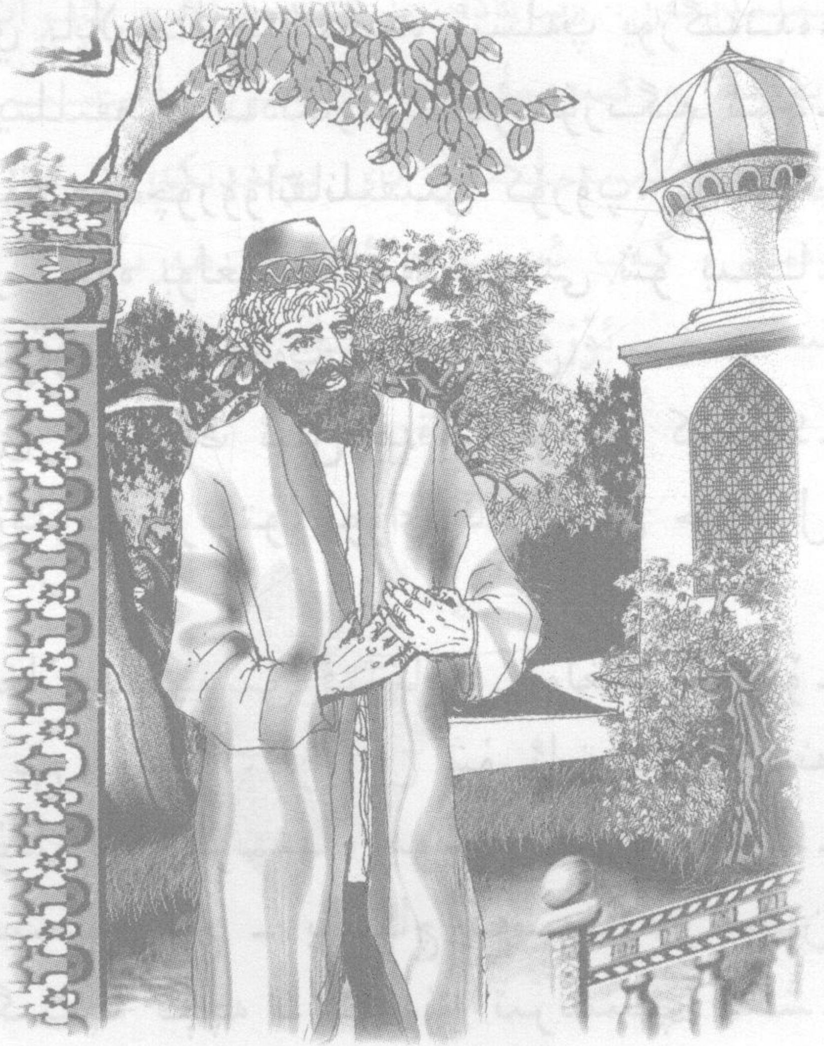

دۈۋىلەنگەن ئاشلىقنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ، نەپسى يوغىناپ، بايلىق كويىغا چۈشۈپتۇ، چوڭ خوجايىن بولۇپ، ئوڭدا يېتىپ راھەت كۆرۈشنى ئويلاپتۇ، يار - يۆ-لەك بولغانلارنىمۇ ئۇنتۇپتۇ.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەپتۇ، ھاۋا بىردىنلا تۇتۇلۇپ قات-تىق يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. ئارقىدىنلا سەل كېلىپ، بوۋاينىڭ پۈتۈن ئاشلىقىنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. بوۋاي يەنە ئاۋۋالقى گادايلىق ھالىغا چۈشۈپ قاپتۇ، يېنىغا ھېچكىم كەلمەيدىغان بوپتۇ، بوۋاي يالغۇز قاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ئۆز نىيىتىدىن يانغىنىغا پۇشايمان قىلىپ:

چاقمىقىڭ چاقتى، خۇدا،
دۇمبىقىڭ سوقتى، خۇدا،
چادىر تارتىپ ھەممىسى
قىياندا ئاقتى، خۇدا.

يالتايغاقلىق يامان ئىكەن،
قۇرۇق قول قالدىم، خۇدا.
دوستلار قەدرىگە يەتمەي
ھەممىدىن بولدۇم جۇدا.

دەپ قوشاق قوشۇپ يىغلاپتۇ.
مانا بۇ چۆچەك شۇنىڭدىن قېپقالغانىكەن.

ئامەت ۋە ئاپەت

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادىل پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ كۈندۈزى دۆلەتنى ئادىل سورىسا، كېچىلىرى شەھەرنى ئارىلاپ، ئەھۋال ئىگىلەيدىكەن.

بىر كېچىسى ئادىل پادىشاھ بېشىغا كۇلاھ، ئۇچىسىغا جەندە، پۇتىغا يىرتىق چورۇق كىيىپ، شەھەر رەستىسىگە كەپتۇ. بىر تار قاراڭغۇ كوچىغا كىرسە، بىر كونا ئۆينىڭ روجىكىدىن چىراغ شولىسى كۆرۈنۈپتۇ. يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىماي ئولتۇرۇشقان كىمدۇ دەپ، ئاستا تام تۈۋىگە كېلىپ قۇلىقىنى روجەككە تۇتۇپتۇ. ئۆيدىن ئۇچ ئادەمنىڭ غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. پادىشاھ روجەككە چاپلانغان قەغەزنى تىلى بىلەن يالاپ تېشىپتۇ. قارىسا، ئۇچ ئادەم چىلىم تارتىپ نەشە چېكىپ ئولتۇرغان. ئۇلار سەيخانىنى يەڭگۈشلەپ، «خۇش كەتتى» قىلىشىپ، ئىككى - ئۇچ قېتىمدىن چېكىشىپتۇ. ئۇلاردىن بىرى گەپ ئېچىپتۇ:

— ئەي، دۆلەت! بولسا دۆلىتىم، تاجۇ تەختىم،

ئېچىلاتتى مېنىڭ بەختىم، مەگەر بولسا، پادىشاھ راستتىن ئادىل، بېرىپ باقسۇنچۇ ماڭا پادىشاھلىقنى ئۈچ كۈن !

بۇنى ئاڭلىغانلاردىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي، يالغۇزلۇق ! كىردى يېشىم بىر كەم قىرىققا، زادى ئېرىشەلمىدىم زەررە تېرىققا، ئۆتتى ئۆمرۈم يالغۇز-لۇقتا، پادىشاھ ياردەم بەرسىدى بىر جۈپتىكارلىققا.

ئۈچىنچى بەڭگى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ شۇنداق دەپتۇ:

— ئاھ خۇدا ! ئادىل پادىشاھنىڭ نامى جاھاندا پۇر، ئادىللىقى ھەممىگە مەشھۇر، ھاياتىمدا قىلدىم كۆپ گۇناھ، شۇڭا ئاللادىن تىلەيمەن پاناھ. مەگەر پادىشاھتا بولسا ۋاپا، قىلسا ئىدى دەردىمگە دەۋا، مەككىگە بارسام، قىلسام تاۋاپ، ئۇ دۇنيا يولىدا تاپسام ساۋاب !

ئادىل پادىشاھ ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولۇپ قايـ-تىپتۇ. رەستىگە شۇنداق چىقىشىغا تۆت جېسەكچى: «ئوغ-رىنى تۇت، باغلا» دەپ، پادىشاھنى ئالدىغا سېلىپ مېڭىپ-تۇ ۋە زىندانغا تاشلاپتۇ. ئەتىسى جېسەكچىلەرنىڭ مەلۇماتى بويىچە زىندانغا كىرگەن زىندانبېگى قارىسا، ئادىل پادىشاھ ئىكەن. پادىشاھ ئۇنىڭغا ھېچكىمگە تىنماسلىقنى تاپىلاپ، ئۆيدىن شاھانە تونلىرىنى ئەكىلىشنى بۇيرۇپتۇ. زىندانبېگى دەرھال ئەكىلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ كىيىملىرىنى كىيىپ، ئوردىسىغا كىرىپتۇ. زىندانبېگىگە ئۈچ بەڭگىنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. زىندانبېگى ئالتە جېسەكچىنى باشلاپ،

بەگمىلەرنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ، ئۆيدىكى بەتبۇيدىن كەينىگە داجىپتۇ، ئىشىكنى ئۇلۇغ ئىچقۇبتىپتۇ. شۇنداق قارىسا، بىرى كاڭدا، بىرى پەگاھدا، يەنە بىرى كۆلۈڭدا، بىر قولى چىلىمدا، بېشى قاپاق، كۆزلىرى چاپاق ھالدا ئۇڭدىسىغا يېتىشقان ئۈچ ئادەمنى كۆرۈپتۇ. جېسەكچىلەر ئۇلارنى تار-تىشتۇرۇپ، دۆشكەلەپ، پۇت - قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي ئوردىغا ئېلىپ كەپتۇ. كۆتىگە تەگكەن پۇتىنىڭ پالاق-پۇلۇقى، باشلىرىغا قويۇلغان سۇنىڭ شالاق - شۇلۇقى بى-لەن ھوشىغا كەلگەن بەگمىلەر ئۆزلىرىنىڭ پادىشاھ ئالدىدا تۇرغىنىنى كۆرۈپ، كۆزلىرى چەكچىيىپتۇ، ئېغىزلىرى ئۇمچىيىپتۇ.

— خوش، پاسىق بەندىلەر، — دەپتۇ پادىشاھ، — ئۇيقۇڭلارنى ئېچىڭلار، ئۆزۈڭلارنىڭ نامۇ ھالىڭلارنى بايان قىلىڭلار!

بىرئاز ھوش - كاللىسىنى يىغقان بىر بەگمى شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي پادىشاھىئالەم، بىر قوشۇق قېنىمىزنى تىلەي-مىز.

— راست گەپ قىلىڭلار، قېنىڭلاردىن كېچىش كې-يىنكى ئىش، — دەپتۇ پادىشاھ.

— مېنىڭ ئىسمىم ساقى، بۇنىڭ ئىسمى باقى، ماۋۇ-نىڭ ئىسمى ھەمەۋاقى، بىز مۇشۇ شەھەر پۇقراسى، بىزنىڭ ئىسسىق جېنىمىزدىن باشقا نەرسىمىز يوق. ئاخشام بۇ

ئىككى بۇرادىرىم ئۆيۈمگە كەلگەنىكەن. ھە... بىرئازدىن... ھە... ئىچ پۇشۇقى چىقاردۇق. ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولغىنىنى بىلمەيمىز.

— ئۆيۈڭدە نېمە دېيىشتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ، — نىيىتىڭلار دۇرۇس بولسا، ئارزۇ - ئارمىنىڭلارغا يېتىشكە ئىجازەت بېرىمەن.

بۇ سۆزدىن روھلانغان، ئۆزىنىڭ دىيانەت يولىغا ماڭماقچى بولغىنىنى ئاڭلىسا، پادىشاھنىڭ خۇش بولۇشىغا كۆزى يەتكەن باقى دەپتۇ:

— توغرا يولغا ماڭماي، ئەگرى يولغا كىرىپ، شەرىئەت چەكلىگەن ئىشنى قىلىپ گۇناھ ئۆتكۈزدۇم. مەن ئىككى كەم ئەللىك ياشقا كىردىم. ياشلىقىمدا نۇرغۇن ھاۋايى - ھەۋەسلەرگە بېرىلىپ، قىلمىغان ئەسكىلىكىم قالمىدى. بۇنى ئويلىسام ھەم ئۇيىلىمەن، ھەم قورقىمەن. شۇڭا، ھەرەمگە بېرىپ، گۇناھلىرىمدىن ساقىت بولۇپ كەلسەم، دېگەن ئارمىنىم بار. بىراق، ئارمىنىم بولۇپ، دەرمانىم بولمىغاچقا، ئارمىنىمغا يېتەلمەي يۈرگەن. كېچە ئۇلپەتلىشىپ ئولتۇرۇپ كەيپىم ئاشقاندا، مانا شۇ ئارمىنىمنى دەپ، مەگەر پادىشاھتا بولسا ۋاپا، قىلسا ئىدى دەردىمگە داۋا، مەككىگە بېرىپ قىلسام تاۋاپ، ئۇ دۇنيا يولىدا تاپسام ساۋاب، دەپ ساپتىمەن.

— ناھايىتى ئوبدان گەپ بولدى، ئورۇنداشقا بولىدۇ، — دەپتۇ پادىشاھ.

بۇنىڭدىن روھلانغان ھەمەۋاقى ئىلتىجا قىپتۇ:
— مەن بىر كەم قىرىققا كىردىم. ئۆزۈمنى غېرىب ۋە مۇساپىر ھېس قىلىۋاتىمەن. شۇڭا، كىچە ئاغىنىمىز ساقىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، ئۆزلىرىنى ئادىل پادىشاھ دەپ بىلىپ، خۇدا دىلىغا سالسا، پادىشاھ بەرسە ماڭا روزغار ھەم جۈپتىكار، دېگەنىدىم.
بىر چەتتە تەرگە چۆمۈلۈپ ئولتۇرغان ساقى پادىشاھقا يەر ئاستىدىن قاراپ ـ قاراپ قويۇپتۇ.
— ناھايىتى ئوبدان گەپ بولدى، ئورۇنداشقا بولىدۇ. ھە ساقى، سەنچۇ، — دەپتۇ پادىشاھ.
— ھە، مە... مەن، ھە، ھېچنېمە دېمىگەنتىم. پادىشاھىئالەم، ئۆلۈمدىن خەۋىرىم باركى، باشقىسىدىن خەۋىرىم يوق
— ئادەم نىيەت قىلغانىكەن، شجائەت بولۇشى كېرەك. شجائىتىڭ بولسىلا، بەلكىم بىر مەزگىل دەۋر سۈرۈپ قالساڭ ئەجەب ئەمەس، — دەپ پادىشاھ ساقىغا سىناش نەزەرىدە قاراپتۇ.
بۇ گەپتىن ساقىنىڭ بۇرنىغا يىراقتىن مەززىلىك تائامنىڭ پۇرىقى كەلگەندەك، ئارمىنى ھەل بولىدىغاندەك بوپتۇ ـ دە، جۈرئەتلىنىپ گەپ باشلاپتۇ:
— ھى ـ ھى ـ ھى... شۇنداق، شۇنداق، پادىشاھىئالەم، بىرنەچچە كۈن دەۋر سۈرۈپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ئىدى. ئۆزۈم باش كۆتۈرۈپ چىقىپ بىر ئىش قىلالا-

مىدىم. ئەمدى سىلىنىڭ سايىلىرىدە بولسىمۇ، سىلى كەي-
نىمدىن يۆلەپ بەرسىلە، بىرنەچچە كۈن جاھان سوراپ
باقسام دېگەنتىم.

— ئوبدان، — دەپتۇ پادىشاھ ۋە ئەمر قىپتۇ، —
دىۋانبېگى، باقى خەزىنە ھېسابىغا مەككىگە يولغا سېلىن-
سۇن، ھەمەۋاقىغا تاللاپ جۈپتىكار پاتىھە قىلىنسۇن، ساقى
ئوردىدا قالدۇرۇلۇپ، سەيلىگاھقا بارگاھلار تىكىلسۇن.

دىۋانبېگى خەزىنىچىدىن بىر مىڭ بىر يۈز تىللا ئال-
دۇرۇپ ساقىغا بېرىپ، ئون لەشكەر قوشۇپ: «شور دەريادىن

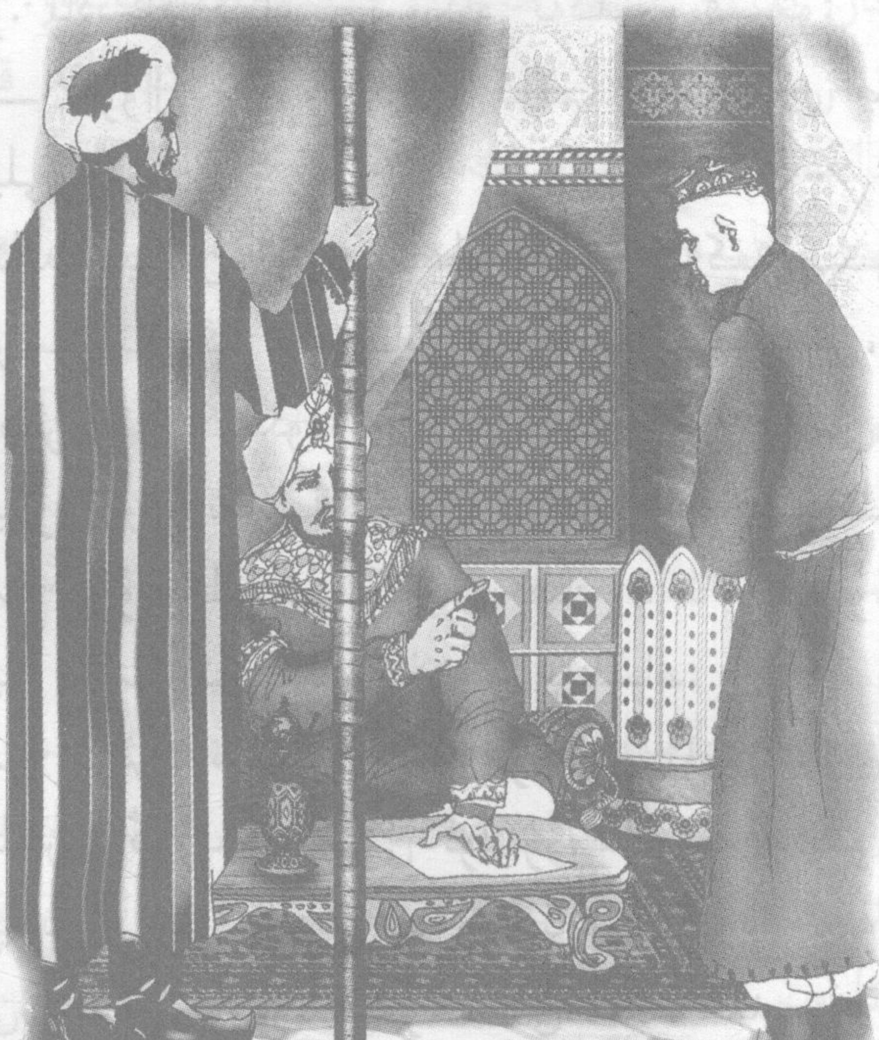

ئۆتكۈزۈۋېتىپ كېلىڭلار» دەپتۇ.
يۈز تىللانى ھەمەۋاقىغا بېرىپ، ئۈچ كۈن ئىچىدە ھەمەۋاقى تاللىغان قىزنى ئېلىپ بېرىڭلار، دەپ يولغا سالىپتۇ.
بىر قىسىم ئوردا خىزمەتچىلىرىنى چاقىرىپ:
— ھازىر سەيلىگاھقا چېدىر تىكىپ، بارگاھ قۇرۇڭلار، تائام تەييارلاڭلار، ئەتە بولغۇسى شاھقا تاج كىيدۈرۈلىدۇ، — دەپتۇ.
ئەتىسى تۇغ ـ ئەلەملەر قادالغان، چېدىرلار تىكىلگەن بارگاھتا لەشكەرلەر سەپ تۈزۈپ تۇرغان ھالەت بارلىققا كەپتۇ. پادىشاھ كېلىپ شۇنداق تەكلىپ قىپتۇ:
— ئاۋۋال تائام، ئاندىن كالام. ھەممەيلەن چېدىرغا كىرەيلى.
ئالدى بىلەن ئۆزى شاھانە چېدىرغا كىرىپتۇ. ساقى چېدىرنىڭ تۆرىگە بەش قات كۆرپە سېلىنغانلىقى، كۆرپىدىن بەش گەز كەلگۈدەك ئېگىزلىكتە بەش پاتمان كەلگۈدەك بىر قورام تاشنىڭ ئىنچىكە بىر ئارغامچا بىلەن باغلاپ ئېسىپ قويۇلغانلىقىنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ.
بۇ ھالنى كۆزىتىپ تۇرغان پادىشاھ:
— خوش، ساقى ئاخۇن، يۇقىرى ئۆتسىلە، بۈگۈنكى ئورۇنلىرى كۆرپىدە، قېنى ئولتۇرسىلا، — دەپتۇ.
پادىشاھ بىر ياندىن ئورۇن ئاپتۇ. ئوردا ئەمەلدارلىرى ئىككى ياندىن ئورۇن ئاپتۇ، ساقى ئىككىلىنىش ۋە قورقۇش ئىلكىدە ئۆمىلەپ بېرىپ تاش ئاستىدىكى كۆرپىگە

ئېگىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. قولىغا سۇ ئېلىنىپ، داستىخان سېلىنىپ، قوينىڭ گۆشى، تۆشى، كىشمىش، گۈلە بېسىلغان چوڭ بىر تاۋاق ئاش ساقىنىڭ ئالدىغا قويۇلۇپتۇ. باشقىلار پادىشاھنىڭ تەكلىپى بىلەن پولۇ يېيىشكە كىرىشىپتۇ. ساقى بىر كۆزى ئاشتا، بىر كۆزى تاشتا، تەرلەپ - تەپچىرەپ، چىرايىدىن قېنى قېچىپ، تىرىك تۇرۇپ جېنى چىقىپ، يىلاندەك تولغىنىپ، ئىشتىنى بۇلغىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. پادىشاھ ۋە ئوردا ئەمەلدارلىرى ئاشنى يەپ بوپتۇ.

— ھە، ساقى ئاخۇن، تاماقنى يېمەپتۇققۇ؟ ئىشقا ھەسەت قىلغان بىلەن ئاشقا ھەسەت قىلىشقا بولمايدۇ. ئاش كەلسە يېيىش كېرەك، ئىش كەلسە قىلىش كېرەك. قېنى بەھۇزۇر ئالسىلا، — دەپتۇ پادىشاھ.

ۋەھىمە ئىچىدە ھالى قالمىغان ساقى شۇنداق جاۋاب قىپتۇ:

— ئى پادىشاھئالەم، نەپسىم ئاشقا ھۇرۇپ تۇرىدۇ، گېلىمنى بىرنېمە بوغۇپ تۇرىدۇ. قانداق قىلاي؟

پادىشاھ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ - دە، شۇنداق دەپتۇ:

— نەپسى چېكىدىن ئاشسا، تەمەخور ھەم بالاخور بولىدۇ. سەن پادىشاھ بولماقچى ئەمەسمىدىڭ! دۆلەت — بەخت، بېشىڭنىڭ ئۈستىدىكى تاش — ئاپەت، ئالدىڭدىكى ئاش — ئامەت. ئاپەتنى يېڭىش ئۈچۈن، بىرىنچىدىن، ئەقىل - پاراسەت؛ ئىككىنچىدىن، قورقماس يۈرەك، جاسا-

رەت؛ ئۇچىنچىدىن، پۇرسەت كېرەك. بۇ ئۇچىدىن بىرى كەم بولسا بولمايدۇ. ئەنە شۇ چاغدىلا ئاپەتنى يېڭىپ، ئامەتنى قولغا كەلتۈرەلەيسەن ۋە ساقلاپ تۇرالايسەن. سەندە پاراسەت يوق تۇرۇقلۇق، يەنە ئويلىماي سۆزلىدىڭ، ئەمدى ئاغرىماي ئۆلىسەن. سەندە نە جاسارەت يوق، قورقۇپ ئالدىڭدىكى تەييار تاماقنى يېيەلمىدىڭ، ئاچتىن ئۆلىسەن. سەن ئۆلسەڭ كىم ھۆكۈمران بولماقچى، روھىڭمۇ؟ جىسمىڭ بۇنچىلىك بولسا، روھىڭ قانچىلىك بولار؟ ھەي ئەخمەق. دۇنيادا ئەخمەقلەر قانچە كۆپ بولسا، پىتنە ـ پاسات شۇنچە كۆپ بولىدۇ. دۇنيادا بىر ئەخمەق يوقالسا، بىر ئۇلۇش پىتنە ـ پاسات كېمىيىدۇ. سەندەك ئەخمەقلەرنىڭ ئاقىۋىتى ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا چېپىش. جاللات ! بۇ ئۇخلىماي چۈش كۆرگەن ئەخمەقنى شاش بايتالنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ، ئارقىدىن ئايغىرنى قويۇپ بېرىڭلار. قىلىچنى قانغا بوياشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇنىڭ جىسمى توپىغا مىلىنىپ ئۆز ئەكسىنى تاپسۇن. دۇنياغا يارىلىشىنىڭ ئەھمىيىتى بولمىغانلارغا شۇ قىسمەت جايىزدۇر !

جاللاتلار پەرماننى دەرھال بەجا كەلتۈرۈپتۇ.

ئەنە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن كىشىلەر ئارىسىدا «ئاغزىمىغا كەلدى دەپ دېمە، ئالدىمغا كەلدى دەپ يېمە»، «ئاغزىغا كەلگەننى دېيىش نادانىنىڭ ئىشى، ئالدىغا كەلگەننى يېيىش ھايۋاننىڭ ئىشى» دېگەن ماقال قالغانىكەن.

ئاياز بوۋاي

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن، بۇ پادى-شاھنىڭ زېمىنى كەڭ، خەلقى ئىشچان ئىكەن، بۇ پادىشاھ ئوۋ ئوۋلاشنى ياخشى كۆرىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ ئادىتى بويىچە ياساۋۇللىرىنى ئې-لىپ ئوۋغا چىقىپتۇ. بىر جاڭگالغا بېرىپ شۇنداق قارىغۇ-دەك بولسا، ئالدىدىن بىر جەرەن چىقىپتۇ. پادىشاھ ياسا-ۋۇللىرىغا: «بۇ جەرەننى قوغلاپ تۇتۇڭلار» دەپ ئەمر قىپ-تۇ. ئۇلار جەرەننى بىردەمدىلا ھالقا شەكلىدە قورشىۋاپتۇ. پادىشاھ جەرەننى تىرىك تۇتۇشنى، ئەگەر جەرەن قايسىسى-نىڭ ئالدىدىن قېچىپ كەتسە، شۇنىڭ كاللىسىنى ئالىدى-غانلىقىنى ئېيتىپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا، جەرەن پادىشاھنىڭ بېشىدىن سەكرەپ قېچىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئىزا كۆچى-دىن جەرەننى ئۆزى يالغۇز قوغلاپ كېتىپتۇ. ئۇ تا كەچ كىرگۈچە قوغلاپتۇ، بىر جىلغىدىن ئۆتكەندە جەرەن كۆ-رۈنمەي قاپتۇ. پادىشاھمۇ ھېرىپ - چارچاپ، ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇقتىن ھالىدىن كېتەي دەپ قاپتۇ. كەينىگە يېنىپ

كېتەي دېسە، ئادەملىرىنىڭ نەدە قالغانلىقىنى بىلمەيدى-كەن، كۆنمۇ كەچ بولغان. پادىشاھ دېمىنى ئېلىپ، ئەتراپ-قا قارىسا، يان تەرەپتىكى بىر كەپىدىن ئىس چىقىۋاتقۇدەك. ئۇ ئېتىنىڭ بېشىنى شۇ تەرەپكە بۇراپ، كەپى-نىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ـ دە، ئاتتىن چۈشۈپ تۇرۇشىغا كە-پىدىن بىر كىشى چىقىپتۇ. بۇ كىشى بېشىغا كونا كىگىز قالپاق، ئۇچىسىغا ئۆچكە تېرىسىدىن تىكىلگەن كونا جى-لىتكە كىيىۋالغان، قامەتلىك، خۇشخۇي بىر كىشى ئىكەن. بۇ كىشى پادىشاھنى ئېزىپ كېلىپ قالغان كاتتا باي ئوخشايدۇ، دەپ دەرھال كەپىگە تەكلىپ قىپتۇ. پادىشاھ ئې-تىنى ھېلىقى كىشىگە بېرىپ كەپىگە كىرىپتۇ. ئاڭغىچە ئۇ كىشى كىرىپ، پادىشاھنى ئۆيگە سېلىنغان ئۆچكە تېرىسىدە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. پادىشاھ نائىلاج ئولتۇرۇپتۇ.

ھېلىقى كىشى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئىككى قوناق نېنى، بىر ھېجىردا قېتىق ئەكەپتۇ. پادىشاھنىڭ كۆڭلى تارتمىغان بولسىمۇ، قورساقنىڭ ئاچلىقى ھەم ئۇسسۇزلۇق سەۋەبىدىن يېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ زاغرىنى قېتىققا چىلاپ يەپ باققۇدەك بولسا، شۇنداق مەززىلىك تېتىپتۇكى، ئۆمرىدە يېگەن ئېسىل تائاملىرىمۇ بۇنچىلىك تېتىمىغانىكەن. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ قېتىق بىلەن قوناقناننى ئىشتىھا بىلەن يەپ قورسىقىنى تويغۇزۇپتۇ، ئاندىن ھېلىقى كىشىدىن:

— ئىسمىڭىز نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئىسمىم ئاياز، ئۆزلىرىنىڭچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ بۇ كىشى.

— ئىسمىم شاۋاز. بۇ جاڭگالدا نېمە ئىش قىلىسىز؟

— مەن بۇ يەردە باينىڭ مېلىنى باقىمەن. ئۆزلىرى قانداق بولۇپ بۇ ياققا كېلىپ قالدىلا؟ — دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

— بىز بىرنەچچە سودىگەر سەپەر قىلىپ، مۇشۇ ئەتراپقا كەلگەندە بۇلاڭچىغا ئۇچراپ تىرىپىرەن بولۇپ كەتتۇق. مەن بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەي قالدىم. بۈگۈن بىر كېچە سىزگە ھەمراھ بولسام، قانداق؟ — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئەي باي ئاكا، كەپەمدە سىلىگە سېلىپ بەرگۈدەك يوتقان - كۆرپەم يوق، قانداق بولار؟ — دەپتۇ ئاياز.

— ھېچقىسى يوق، سىز قەيەردە ياتسىڭىز، مەن ھەم شۇ يەردە ياتاي، — دەپتۇ پادىشاھ.

ئاياز پادىشاھقا بىر تېرىنى ئەكېلىپ تېگىگە سې-لىپ، بېشىغا بىر كېسەكنى قويۇپ بېرىپ، ئۆزى داق يەر-دە يېتىپتۇ. پادىشاھ ھېلىقى ئەسكى تېرە ئۈستىدە شۇنداق شېرىن ئۇخلاپتۇكى، ئۆمرىدە بۇنداق خاتىرجەم ئۇخلاپ باقمىغانىكەن. بىر ۋاقىتتا پادىشاھ ئويغىنىپ قارىسا، ئاياز ئۆزىنىڭ ئايىغىدا ئولتۇرغان. پادىشاھ:

— سىز بىر كۈن مال بېقىپ چارچىغانسىز، يېتىپ ئۇخلىماي نېمە قىلىپ ئولتۇرىسىز؟ — دەپ سوراپتىكەن، ئاياز:

— ئى باي ئاكا، سىلى بۈگۈن مېنىڭ مېھمىنىم. مەن سىلىنى تونۇمىساممۇ، سىلىنىڭ ئامان - ئېسەنلىك-لىرىگە ئىگە بولمىسام بولمايدۇ. بۇ جايدا يىرتقۇچلار كۆپ، كېچىچە سىلىگە بىرەر خەۋپ - خەتەر يېتىپ قال-مىسۇن، دەپ مۇھاپىزەت قىلىپ ئولتۇردۇم، — دەپتۇ. پا-دىشاھ بۇنىڭدىن ناھايىتى تەسىرلىنىپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ، ئا-ياز ئەتىگەنلىك تاماققا يەنە زاغرا بىلەن قېتىق ئەكەپتۇ. پادىشاھ تائامنى ئىشتىھا بىلەن يەپ، ئاياز بىلەن خوشلى-شىپ، ئېتىغا مىنىپ ئوردىغا قايتىپ كەپتۇ.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن پادىشاھ، بۇ ئاياز مېنىڭ ئېسىل سۆيەت شاھانە بەستىمگە قاراپ كېچىچە ئۇخلىماي مېنى قوغدىغان بولۇشى مۇمكىن، بۇ كىشىنى بىر سىناپ

باقاي، دەپ ئويلاپ، ئەتىسى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك ۋە-
زىرىنى دىۋانە قىياپىتىدە ئايازنىڭ كەينى تەرەپكە ئەۋە-
تىپتۇ. ئاياز بۇ «دىۋانە»گىمۇ خۇددى پادىشاھقا ئوخشاش
مۇئامىلە قىلىپ كۈتۈۋاپتۇ، كېچىسى ئۇخلىماي مۇھاپىزەت
قىلىپ، ئەتىسى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ۋەزىرمۇ تەسىرلەن-
گەن ھالدا ئوردىغا قايتىپ كېلىپ، كۆرگەنلىرىنى شاھقا
مەلۇم قىپتۇ. شاھ ئۈچىنچى نۆۋەت شاھزادىسىنى ئەۋەتىپ-
تۇ. ئاياز بوۋاي بۇ تولىمۇ بىچارە قىياپەتتە كەلگەن «يې-
تىم بالا»نىمۇ ئۆز قائىدە، ئەقىدىسى بويىچە كۈتۈۋېلىپ
يولغا ساپتۇ. شاھزادىمۇ كۆرگەنلىرىنى شاھ ئاتىسىغا ئەي-
نەن مەلۇم قىپتۇ. شاھ مەيلى باي، مەيلى گاداي بولسۇن،
ھەممىگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىدىغان بۇ ياخشى پەزىلەت-
لىك ئاياز بوۋاينى ياقتۇرۇپ قاپتۇ ـ دە، دەرھال ئىككى
خىزمەتچىسىگە:

— پالانى جاڭگالدا بىر مالچى بار، ئىسمى ئاياز، ئۇ-
نى قورقۇتۇۋەتمەي، ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئوردىغا ئې-
لىپ كېلىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. خىزمەتچىلەر مالچىنىڭ
يېنىغا بېرىپ:

— بۇ جاڭگالدا ئاياز ئىسىملىك بىر مالچى بارمىش،
شۇنى تونۇمسىز؟ — دەپ سوراپتىكەن، مالچى:

— ئاياز دېگەن مالچى مەن بولىمەن، — دەپ جاۋاب
بېرىپتۇ. خىزمەتچىلەر دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ ئاياز بىلەن
كۆرۈشۈپ:

— سىز مېلىنى باققان باي قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— باي ئاۋۇ كۆرۈنگەن مەھەللىدە، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاياز. خىزمەتچىلەردىن بىرى دەرھال ئاتلىنىپ مەھەللىگە بېرىپ، باينى چاقىرىپ كېلىپ:

— ماۋۇ مالچىنى شاھ ھۇزۇرىغا چاقىرتتى، مېلىڭنى قولۇڭغا ئال، — دەپتۇ.

باي بىلەن ئاياز ھاڭ - تاڭ قاپتۇ. ئايازنى بىر ئاز قورقۇنچمۇ بېسىپتۇ. ئاڭغىچە خىزمەتچىلەر ئېلىپ كەلگەن بىر ئاتقا ئايازنى مىندۈرۈپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ. ئاياز ئوردىغا بېرىپ، تەختتە ئولتۇرغان شاھقا قاراپ، ھېلىقى كۈندىكى كەپىسىدە قونغان سودىگەر سۈپەت كىشىنى ئەسلەپتۇ. شۇ ئەسنادا شاھ دەرھال تەختتىن چۈشۈپ ئاياز بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. خىزمەتچىلەرنى بۇيرۇپ ئايازنى يۇيۇندۇرۇپ، تون - سەرپايلارنى كىيدۈرۈپتۇ. ئوردىغا قايتىپ كەلگەندە شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، ھېلىقى كۈنى كەپىدە قونغان «دىۋانە» شاھنىڭ ۋەزىرىكەن، ھېلىقى «بىچارە يېتىم» بالا شاھزادە ئىكەن. پادىشاھ ئايازنى ئۆزىنىڭ مۇھاپىزەتچىسى قىلىپ تەيىنلەپتۇ.

بىر كۈنى شاھ ئايازنىڭ ئەقلىنى سىنىماق بولۇپ، ئايازنى ئېلىپ ئوۋغا چىقىپتۇ، بىر يەردە كېتىپ بېرىپ، پادىشاھ تۇيۇقسىز:

— ئېغىزىغا بىرلا سېلىپ يېيىشكە نېمە ياخشى ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— توخوم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاياز. يەنە بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن شۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، شاھ سوراپتۇ:

— نېمە بىلەن؟

— تۇز بىلەن، — دەپ دەرھال جاۋاب بېرىپتۇ ئاياز.

شاھ ئايازنىڭ ئاقىل كىشى ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ، ئۇنىڭ ئالدىنقى نۆۋەت سورىغان سوئالنىڭ داۋامىغا دەل بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىنمۇ تەمتىرىمەي جاۋاب بەرگەنلىكىگە قايىل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھ ئايازنى ئۆزىگە ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ. ئاياز شاھقا بەزى تەكلىپ - مەسلىھەتلەرنى بېرىپتۇ. شاھ بۇ مەسلىھەتلەرگە ئاساسەن ئوردا ئىچىدىكى پارىخور - خىيانەتچىلەرنى، خەلققە زۇلۇم سالغان بەگ - ئەمەلدارلارنى جازالاپ، خەلققە يار - يۆلەك بوپتۇ. ئادالەت يولغا قويۇلغاچقا، خەلقنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلىنىشقا يۈزلىنىپتۇ، شاھمۇ خاتىرجەم بولۇپ قاپتۇ. ئايازنىڭ خەلق ئارىسىدا ئابرۇيى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشكە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرەلمىگەن ئوردا ۋەزىر - ۋۇزرالىرى ئايازنىڭ ئارقىسىدىن پىتنە - پاسات تارقىتىپ، شاھقا چېقىپتۇ. شاھ بۇ ھەسەتخور ئەمەلدارلارنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كېتىپ، ئايازنى ۋەزىرلىكتىن ئېلىپ تاشلاپتۇ. مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن مەملىكەت قالايمىقانلىشىپ، ئەرز - شىكايەتلەر كۆپىيىپ، خەلقنىڭ ئوردا ۋە شاھقا بولغان نارازىلىقى

كۆپىيىپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن شاھ ئايازغا ئۇۋال قىلغان-لىقىمنى ھېس قىلىپ، ئاياز بىلەن ھېلىقى ھەسەتخور پىت-نىچى ئەمەلدارلارنى سىناپ باقماقچى بوپتۇ ـ دە، ئىككى قېچىرغا تىللا ـ تەڭگىلەرنى ئارتىپ، ئايازنى ھەم ھېلىقى چېقىمچىلارنى بىرگە ئېلىپ: «تاماشا قىلىپ كېلىمىز» دەپ يولغا چىقىپتۇ. شەھەردىن چىققاندىن كېيىن، ھېلىقى ئىككى قېچىردىكى تىللالارنى يولغا چېچىۋېتىپ، ئېتىغا قامچا سالغىنىچە ئارقىسىغىمۇ قارىماي كېتىپ قاپتۇ. بىر مەنزىلگە بېرىپ توختاپ ئارقىسىغا شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بىر يالغۇز ئايازلا ئۆزىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقان، قالغان ئۆزىگە «سادىق» ھېلىقى ۋەزىر ـ ئەمەلدارلار تىللا ـ تەڭگە تېرىپ يولدا قالغان. پادىشاھ ئايازدىن:

— ھەي، سەن نېمىشقا تىللا ـ تەڭگىدىن تېرىۋال-مىدىڭ؟ — دەپ سوراپتىكەن، ئاياز:

— مەن پۇلنى كۆرسە، ھەممىدىن كېچىدىغان ئۇنداق پەسكەشلەردىن ئەمەسمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

شاھ ئوردىغا قايتىپ كېلىپ، ئايازنى يەنە ئوڭ قول ۋەزىر ھەم خەزىنىدار قىلىپ تەيىنلەپتۇ. شاھ ئايازنىڭ ئا-قىلانە مەسلىھەتلىرى بىلەن يۇرت سوراپتۇ، يۇرت تەرتىپكە چۈشۈپتۇ. خەلق ھەم خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئېرىشىپتۇ. ئاياز خەزىنىدار بولغاندىن كېيىن، كەمبەغەل، تۇل خوتۇن، يې-تىم ئوغۇللارنى غەمخورلۇقى ئاستىغا ئاپتۇ. بىراق، ئوردا ئىچىدىكى ھېلىقى ۋەزىر ـ ئەمەلدارلارنىڭ نەپ ئالىدىغان

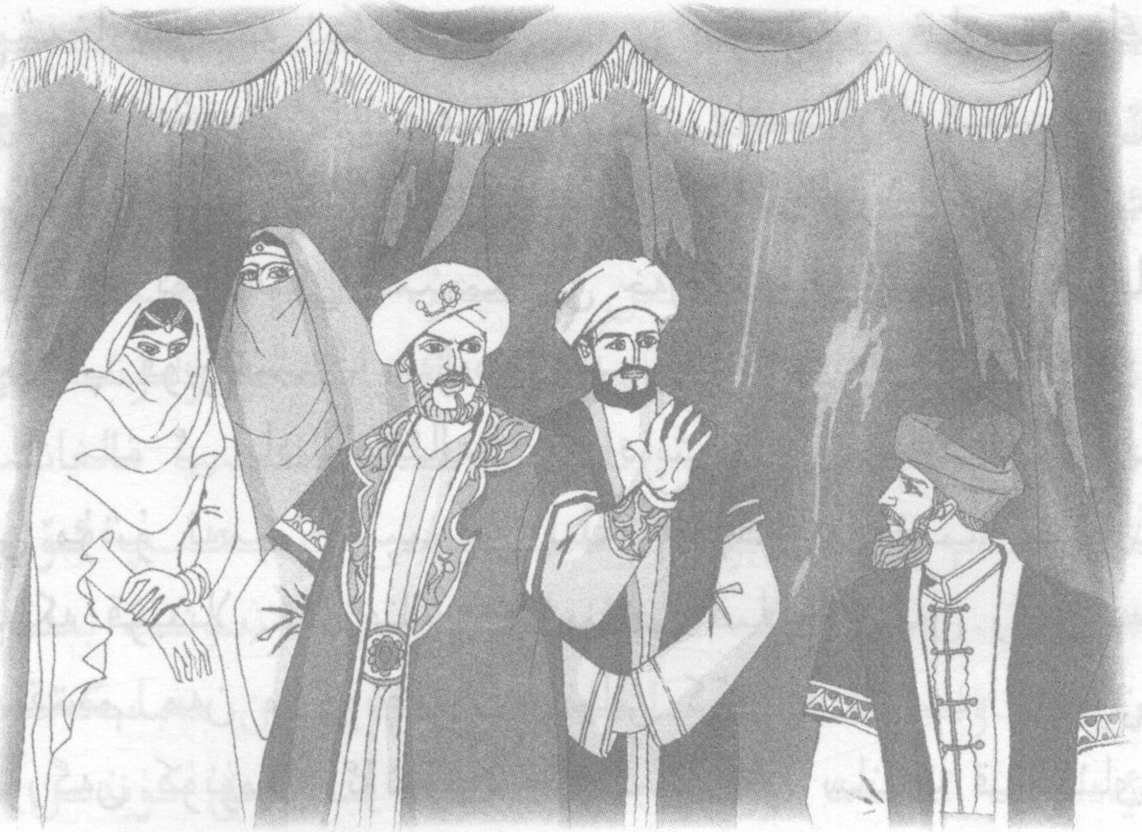

يوللىرى ئېتىلگەچكە ئىچلىرى ئۆرتىنىپ، يەنە شاھقا: «ئاياز خەزىنىدىكى پۇللارنى ئۆزىنىڭ يېقىن ئادەملىرىگە بېرىۋەتتى، خەزىنىدىكى بايلىق بىلەن ئۆز ئىناۋىتىنى تىكلەپ، ئۆزلىرىدىن شاھلىق تەختىنى تارتىۋېلىش قارا نىيىتى بار» دەپ شىكايەت قىپتۇ. شاھ بۇ قېتىم ئادەم چىقىرىپ تەكشۈرۈپ كۆرۈپتۇ. تەكشۈرگۈچىلەر ئايازنىڭ خەزىنىدىن كەمبەغەللەرگە ياردەم بەرگەنلىكىنى بىلىپ كېلىپ: «ئايازنىڭ كىشىلەرگە خەزىنىدىن پۇل بەرگىنى راستكەن» دەپ تومتاقلا مەلۇم قىپتۇ. شاھ بۇنى ئىنچىكە تەكشۈرۈپ كۆرمەيلا ئايازنى يەنە ۋەزىرلىكتىن قالدۇرۇپ، خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىۋېلىپ خەزىنىنى تەكشۈرمەكچى بوپتۇ. ئەتىسى شاھ خەزىنىگە بېرىپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىشىگە،

بىشىغا بىرنىمە تېگىپتۇ. بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغۇدەك بولسا، ئايازنىڭ مال بېقىپ يۈرگەن ۋاقىتلاردا كىيگەن جۇلدۇر كىيىم كېچەكلىرى ئىكەن. شاھ ئايازنى چاقىرتىپ كېلىپ، بۇ ئەسكى كىيىملەرنى خەزىنىنىڭ ئىشىك بېشىغا ئېسىپ قويۇشىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ.

— ئى پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ ئاياز، — مېنى سىزنىڭ مۇشۇ ئەسكى كىيىملەر بىلەن يۈرگەن چېغىمدا خىزمەتكە قويدىلا، ئىززەتلەپ خەزىنىچى قىلدىلا، مەن راھەتكە چىقتىم. مەن مۇشۇنچىۋالا دۇنيانى كۆرۈپ ئايىنىپ، بۇرۇن كۆرگەن كۈنۈمنى ئۇنتۇپ، خەزىنىگە قارا ساناپ قويماي دەپ، بۇرۇن كۆرگەن كۈنۈمنى ئەسلەپ تۇرۇش ئۈچۈن بۇنى مۇشۇ يەرگە ئېسىپ قويدۇم. ھەر قېتىم خەزىنىگە كىرگىنىمدە، بۇ بوغچا بېشىمغا تېگىدۇ، ئۆتكەن كۈنلىرىمنى ئەسلەيمەن - دە، بۈگۈنكى كۈنۈمگە قانائەت قىلىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئايازنى ۋەزىرلىكتىن قالدۇرۇۋەتكەن شۇ مەزگىللەردە يۇرت ئىچى يەنە قالايمىقانلىشىپ، ئوردا خىزمەتچىلىرى ئىچىدە پارىخورلۇق، خىيانەتچىلىك ئەۋج ئېلىپ كېتىپتۇ، يېزىدا دېھقانلارنىڭ يەيدىغانغا ئېشى، شەھەردە كىشىلەرنىڭ قىلىدىغانغا ئىشى يوق، ئوغرى - يالغان ئاۋۇپ كېتىپتۇ، خەلق نامراتلىشىپ، ئوردىغا، شاھقا نارازىلىق كۈچىيىپتۇ. شاھ چېقىمچىلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ ئايازغا ئۇۋال قىلغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىپتۇ، بىراق

ئورنىغا كەلمەپتۇ. شاھ ئۆزىمۇ ئۇزۇنغا قالماي ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئوغلى تەختتە ئولتۇرۇپ، ھېلىقى چېقىمچىلارنى ئەمەللىرىدىن ئېلىپ تاشلاپ جازاغا تارتىپتۇ. خەلق غەمدىن خالاس بولۇپ، يۇرت ئەمىن تېپىپتۇ، ئەمما دېگەندەك روناق تاپالماپتۇ. پۈتۈن خەلق ئايازنىڭ پادىشاھ بولۇشىنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاياز ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىنى ھەم پادىشاھ بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆزرە سوراپتۇ، شاھزادىگە مەسلىھەتچى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يۇرت ئاۋات، خەلق باياشات بوپتۇ، پۈتۈن مەملىكەتتە ئەدلى - ئادالەت نۇرلىرى چېچىلىپ، ئىناقلىق كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ، دۆلەت روناق تېپىپتۇ.

پاراستەلىك قىز

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇ ئۇزۇن يىللارغىچە دۆلەتنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كۆپ چارچاپتۇ ـ دە، ئوڭ قول ۋەزىرىنى ئۆز ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ھەمراھلىققا سول قول ۋەزىرىنى ۋە بەجانىدىل ئىشلەيدىغان مۇلازىمىدىن بىرنى ئېلىپ، جاھان سەيلىسى ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

پادىشاھ سەپەرگە چىقىشتىن بۇرۇن بىر دانە گۆھەر ئېلىۋالغانىكەن، گۆھەر ئېلىۋالغانلىقىنى ھەمراھلىرىنىڭ ھېچقايسىسىغا ئېيتماپتىكەن. تۇيۇقسىز ساقلاپ يۈرگەن بۇ گۆھەر توساتتىن يىتىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئۇ ياقنى ئىزدەپتۇ، بۇ ياقنى ئاختۇرۇپتۇ، گۆھەر ئاقتىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق. پادىشاھ ئىچ ـ ئىچىدىن تىت ـ تىت بوپتۇ. ئۇلار بىر ئاۋات شەھەرگە كېلىپ بىر ھەشەمەتلىك سارايغا چۈشۈپتۇ.

ئەتىسى پادىشاھ باشقىلارنى ئەگەشتۈرمەي ئۆزى يالغۇز كوچىغا چىقىپتۇ، بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ

شەھەر پادىشاھىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ، پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈپ، دۆلەت ئىشلىرى توغرىسىدىكى سۆھبەتلىرى بىر يەرگە بارغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بىر دانە گۆھىرى يىتىپ كەتكەنلىكىنى، بۇنى ئىزدەپ تاپالمايۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ساھىبخانا پادىشاھمۇ ئىچ ئاغرىتىپ ھېسداشلىق قىپتۇ. ساياھەتچى پادىشاھ:

— بۇ گۆھەر ئۈچىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا يىتتى. ئۈچىمىزنى بىر يەرگە دەرقەمتە قىلماسلىق شەرتى ئاستىدا سۈرۈشتە قىلىپ تېپىپ بېرىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ.

— ۋاي ھەزرەتلىرى، شۇنداق قىلمامدىغان، بۇنىڭغا چوقۇم كۈچ چىقىرىمەن، — دەپ ۋەدە قىپتۇ ساھىبخانا پادىشاھ. ئۇ ساياھەتچى پادىشاھنى ئۇزىتىپ قويۇپ، بۇ گۆھەرنىڭ بىزنىڭ شەھىرىمىز تەۋەسىدە يىتكىنى تولىمۇ سەتچىلىك بوپتۇ، بۇ بىزنىڭ شان - شۆھرىتىمىز، ئابرۇي - ئىناۋىتىمىزگە مۇناسىۋەتلىك ئىش، دەپ ئويلاپتۇ، ئۇيان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ، ئۈچەيلەننى دەرقەمتە قىلماسلىق شەرتى بىلەن گۆھەرنى تېپىشنىڭ ھېچ ئامالىنى قىلالماپتۇ، تولا ئويلاپ ئورۇقلاپ كېتىپتۇ، بارا - بارا تاماقمۇ يېيەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قاپتۇ.

ساھىبخانا پادىشاھنىڭ شەھەربانۇ دېگەن پەم - پاراسەتلىك بىر كېنىزىكى بار ئىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ كەيپىياتىنىڭ كۆنسېرى ئوساللىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقاپ، بىر كۈنى شاھ قەسرىگە كىرىپ:

— ئى ھۆرمەتتە تەڭدىشى يوق پادىشاھىئالەم، يېقىندىن بۇيان تاۋلىرى يوق، چىرايلىرى سولغۇن، كۆڭۈللىرى يېرىم، خىيالچان كۆرۈنىلا، نېمە ئىش كۆڭۈللىرىنى مالال ئەتتى؟ نېمىگە شۇنچە باش قاتۇرىلا؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ ئۆزى ئۇچۇن كۆيۈنگەن بۇ شەپقەتلىك كېنىزەككە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنىڭ جەريانىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— مۇشۇنچىلىك ئىشقا شۇنچە غەم يەپ ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىپلا، بۇنى ھەل قىلىش ئاسان ئىدى. مەن بۇ ئۇچەيلەننى بىر يەرگە دەرقەمتە قىلماي تۇرۇپ ھەل قىلىمەن. ئالدى بىلەن سىلى ماڭا بۇ مېھمانلار بىلەن تونۇشۇشۇمنىڭ شەرىپى ئۇچۇن بىر زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ بەرسىلە، — دەپتۇ شەھەربانۇ.

پادىشاھ كاتتا زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ مېھمانلارنى چاقىرىپتۇ. زىياپەت ئاياغلاشقاندىن كېيىن، شەھەربانۇ ئۇچ مېھماندىن ھېكايە ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. بۇ ئۇچەيلەن: «قېنى، ئۆزلىرىدىن كەلسۇن» دەپ شەھەربانۇنى تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. شەھەربانۇ ھېكايە باشلاپتۇ:

«بۇرۇن بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ بىر چاربېغى بار ئىكەن. بۇ باغنى شاھنىڭ بىر سادىق باغۋىنى مۇھاپىزەت قىلىدىكەن. باش ئەتىياز كۇنلىرىنىڭ بىرىدە پادىشاھ ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان كىچىك قىزىنى ئەگەشتۇرۇپ بۇ باغقا سەيلىگە كەپتۇ. قىز گۇللۇككە كىرىپ ھۇپپىدە

ئېچىلغان بىر تال چىرايلىق گۈلنى كۆرۈپتۇ، گۈل ئۆزى-
نىڭ چىرايلىقلىقى ۋە خۇشبۇي پۇرىقى بىلەن قىزنىڭ
مەيلىنى تارتىۋاپتۇ. قىز باغۋەننىڭ ئوغلىغا قاراپ:
— ئاۋۇ گۈلنى ماڭا ئۈزۈپ بەرسىڭىز، — دەپتۇ. باغۋەن-
نىڭ ئوغلى شاھنىڭ قىزىغا چاقچاق بىلەن:
— سىزنىڭ مەيلىڭىز گۈلگە قانچىلىك چۈشكەن
بولسا، مېنىڭ مەيلىممۇ سىزگە شۇنچىلىك چۈشۈۋاتىدۇ،
بۇنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ مۇھەببەت ئىزھار قىپتۇ
ۋە گۈلنى ئۈزۈپ قىزغا بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى
ياش گۈلزارلىقتا كەلگۈسىدە بىرگە ئۆتمەكچى بولۇپ ۋەدى-
لىشىپتۇ.
ھايت - ھۇيت دېگۈچە تۆت - بەش يىل ئۆتۈپتۇ، پا-
دىشاھ قىزىنى ئۆزىگە ئوخشاش قۇدرەتلىك بىر پادىشاھنىڭ
شاھزادىسىگە ياتلىق قىلماقچى بوپتۇ. داغدۇغىلىق توي
مەرىكىسى قىرىق كۈن داۋام قىپتۇ. قىز - يىگىتلەر تويى
بولغان قىزنى ھۇجرىغا كۆچۈرۈپ ئەكىلىپ قويۇپ كېتى-
شىپتۇ. قىز بىلەن شاھزادە يالغۇز قاپتۇ. قىز شاھزادىگە:
— ئالدى بىلەن مەن سىزدىن بىر سوئال سوراي، —
دەپتۇ، — مەن بۇنىڭدىن تۆت - بەش يىل بۇرۇن بىر
باغۋەننىڭ بالىسى بىلەن ئۆمۈرلۈك جورا بولۇشقا ۋەدىلەش-
كەنىدىم، ۋەدەمگە ۋاپا قىلىمەنمۇ، قىلمايمەنمۇ؟
شاھزادە بۇ گۈزەل مەلىكىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قاتتىق
ئويلاپتۇ، بىرپەستىن كېيىن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ:

— ۋەدىگە ۋاپا قىلىش كېرەك، ۋەدىسىدە تۇرمىغان ئادەم ۋىجدانلىق ئادەم ھېسابلانمايدۇ، — دەپتۇ.

— ئەمىسە، بۇ ئىشنى قانداق قىلىمەن؟

— بېرىڭ، سىزگە ئىجازەت بەردىم، ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ، — دەپتۇ شاھزادە.

قىز ئىشىكتىن ئۇقتەك ئېتىلىپ چىقىپ، شۇ كېچىدىلا باغۇەن يىگىت تەرەپكە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتسا، بىر توپ قاراقچى قىزنى تۇتۇۋېلىپ باشلىقىنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. قاراقچىلارنىڭ باشلىقى شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، ياۋۇز كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، ئىككى مۇشتۇمىنى

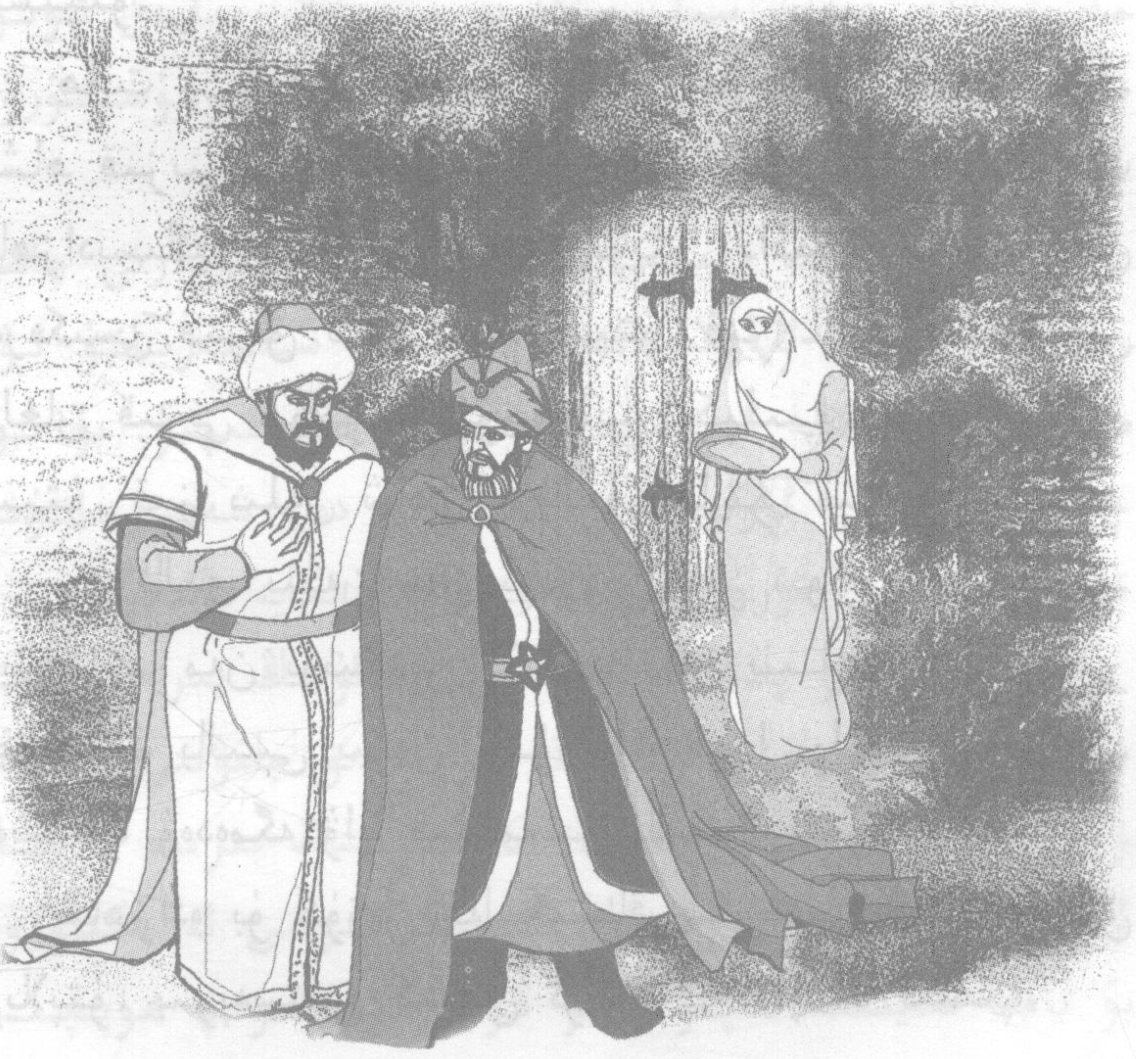

بىقىنىغا تىرەپ تۇرۇپ:
— بۇ تەرەپلەردە نېمە كويدا يۈرگەن قىزسەن؟ — دەپ سوراق قىپتۇ.
قىز كەچمىش - كەچۈرمىشلىرىنى بىر قۇر بايان ئەيلەپتۇ. قاراقچىلار باشلىقى ئۇنىڭ سۆزىنى پۈتۈن زېھنىنى قويۇپ ئاڭلاپتۇ - دە، ئاندىن قىزغا:
— ھىم، ۋەدەڭگە ۋاپا قىلىپ ياخشى ئىش قىپسەن. مەنمۇ ساڭا تىلەكداش، تېزدىن ۋەدە قىلغان يىگىتىڭنىڭ يېنىغا بار، — دەپ قىزنى قويۇپ بېرىپتۇ.
قىز يەنە يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ، ئاخىر گۈلزارلىق باغقا يېتىپ كەپتۇ. باغۋەن يىگىتنىڭ ئىشىكىنى قېقىپتۇ. يىگىت ئۆيدىن چىقىپ قىزنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ.
— ۋوي، — دەپتۇ يىگىت، — سىزنى دادىڭىز بىر شاھزادىگە ياتلىق قىلغانىدىغۇ؟ بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟
— شاھزادە ۋەدەمگە ۋاپا قىلىپ، سىزنىڭ بولۇشۇمغا ئىجازەت بەردى، — دەپتۇ قىز.
باغۋەن يىگىت:
— مەن سىزنىڭ ۋە شاھزادىنىڭ سەمىمىيىتىدىن قاتتىق تەسىرلەندىم. كۆڭلىڭىز ماڭا تېگىل بولدى. مەن سىزنىڭ ئۆز شاھزادىڭىز بىلەن مەڭگۈ بەختلىك بولۇشىڭىزنى تىلەيمەن، — دەپتۇ.

شەھەربانۇ ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ:
— ئەمدى سىلەر ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ، شاھزادە، باغ-ۋەن يىگىت ۋە قاراقچىدىن قايسىسى مەرد؟ — دەپتۇ ۋە سىنچى كۆزلىرى بىلەن ئالدىدىكى ئۇچەيلەنگە قاراپ ئول-تۇرۇپتۇ. بۇ ئۇچەيلەن بىر - بىرىگە قارىشىپ: «سەن دەپ باق»، «سىلى دەپ باقسىلا» دېيىشىپتۇ. ئاقىۋەت پادىشاھ سۆز ئېلىپ:
— مەنچە بولغاندا شاھزادە مەرد، چۈنكى ئۇنىڭ دادى-سى نۇرغۇن پۇل، دۇنيا خەجلەپ، كاتتا تەييارلىقلار بىلەن قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بەردى، ئەمما شاھزادە قىزنىڭ تەلىپى بويىچە، ھەتتا تۇنجى ئاخشامدىكى ۋىسال شەربىتىدىن كېچىپ قىزنى ئۆزلۈكىدىن باغۋەن يىگىتكە ئۆتتۈندى، — دەپتۇ.
ۋەزىر ئۇندىمەي خىيال دەرياسىغا غەرق بولۇپ، قولىنى قوشتۇرۇپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. مۇلا-زىم سۆز ئېلىپ:
— بۇلار پادىشاھنىڭ قىزى، پادىشاھنىڭ ئوغلىكەن، ئۇلار ئەلۋەتتە شۇنداق كەڭ قورساق بولۇشلىرى كېرەك. باغۋەن يىگىتنى مەرد دېيىش كېرەك، چۈنكى قىزنىڭ باغ-ۋەن يىگىتكە ئوتتەك مەيلى بار ئىكەن ئەمەسمۇ، — دەپتۇ.
شەھەربانۇ لام - جىم دېمەي ئولتۇرغان ۋەزىرنى خى-يال قۇچىقىدىن تارتىپ چىقىپ:

— تەقسىر، سىلىچچۇ؟ — دەپتۇ.

— مېنىڭچە... — دەپتۇ ۋەزىر دۇدۇقلاپ، — يولدىكى قاراقچى يامان ئادەم بولسىمۇ، لېكىن قولغا كەلگەن تەييار ئولجا ئالدىدا كەڭ قورساقلىق قىلىپ: «بار، ۋەدەڭگە ۋاپا قىل» دەپ قويۇۋەتكەندىكىن، قاراقچى يارايدىكەن.

ۋەزىرنىڭ ئەندىشىلىك قىياپىتى شەھەربانۇدا چوڭ بىر گۇماننى پەيدا قىپتۇ. شۇڭلاشقا، پادىشاھ بىلەن مۇلازىمنى سارايدىن چىقىرىۋېتىپ، ۋەزىرنى تەكلىپ بىلەن ئېلىپ قاپتۇ. ئەمما، ئاچ كۆز ۋەزىر ئىچىدە، بۇ شەھلا كۆزلۈك، زىلۋا بويلۇق مەلىكىنىڭ كۆڭلى ماڭا چۈشۈپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ بولمىسا، نېمىشقا ھەممىسىنى چىقىرىۋې-تىپ، مېنى يالغۇز ئېلىپ قالىدۇ؟... دەپ ئويلاپ خۇشال ۋە مەغرۇر ئولتۇرۇپتۇ، شېرىن خىياللارغا چۆمۈپتۇ. شۇ ئارىلىقتا شەھەربانۇ كېنىزەكلەرنىڭ يېنىغا چىقىپ، ئۇس-سۇلچىلار، سازەندىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ، ئۇلارغا مۇنداق دەپ تاپىلاپتۇ:

— ئويۇن باشلانغاندا سازنى شوخ ئۇسسۇل پەدىسىگە چالىسىلەر. ئۆزۈم ئۇسسۇلغا چۈشىمەن. ئويناپ بېشىم قايغاندا بىرىڭلارنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىمەن. سىلەر: «ۋاي خېنىكەم، ۋاي خېنىكەم» دەپ يىغلاپ بىسەرەمجان بولىسى-لەر. شۇ سەدپارچىلىكتە بىرىڭلار: «مەلىكىگە گۆھەرنى چايقاپ سۇيىنى ئىچۈرسەك ساقىيىپ كېتەتتى، گۆھەر ئە-كېلىڭلار» دەپ چۇقان سالىسىلەر. شۇنداق قىلىپ، مېھ-

ماننىڭ كۆڭلىنى ئاچىمىز.

شۇ ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە نەغمە قىزىپ كېتىپتۇ. شەھەربانۇ راسا شوخ ئۇسسۇل ئويناپتۇ، ساز ئەۋجىگە چىقىپتۇ. شەھەربانۇ پىر - پىر قىراپ كېلىپ، بىر كېنىزەكنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىپتۇ. كېنىزەكلەر: «ۋاي، خېنىمىم ھوشىدىن كەتتى» دەپ ئۇپۇر - توپۇر بولۇشۇپ-

تۇ، يىغا ـ زار قىلىپ ئۆيىنى بېشىغا كىيىشىپتۇ. شەھەربانۇنىڭ شوخ ئۇسسۇلىغا، كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىگە، قوللىرىدىن قاس چىقىرىپ، قاش ئېتىپ ئويناشلىرىغا ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغان ھالدا بېرىلىپ كەتكەن ۋەزىر يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— مەلىكىگە نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بولمىدى، گۆھەرنى چايقاپ سۈيىنى ئىچۈرۈۋەتسەك، ساقىيىپ كېتەتتى، — دەپتۇ بىر كېنىزەك.

— خەزىنىگە بېرىپ گۆھەر ئېلىپ كەلگۈچە مەلىكىدىن ئايرىلىپ قالىدىغان بولدۇق، ۋاي ئىست، چىرايلىق مەلىكەم، — دەپ چاچلىرىنى يۇلۇپ راسا قاملاشتۇرۇپ يىغلاپتۇ يەنە بىر كېنىزەك.

ھودۇقۇپ كەتكەن ۋەزىر قويۇن يانچۇقىدىن گۆھەرنى چىقىرىپ:

— ۋاي، مانا گۆھەر، مەلىكىنى دەرھال قۇتۇلدۇرۇڭلار! — دەپ كېنىزەكلەرگە سۇنۇپتۇ.

شەھەربانۇ گۆھەرنى ئۆز پادىشاھىغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ. ساياھەتچى پادىشاھ يوقالغان گۆھىرىنى قولىغا ئېلىپ خۇشال بولۇپ:

— بۇ قىز ھەقىقەتەن پەم ـ پاراسەتلىك ئىكەن، — دەپ مەمنۇن بوپتۇ.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
  "filename": "NDAyMDk4NDEuemlw",
  "filename_decoded": "40209841.zip",
  "filesize": 15147111,
  "md5": "d2c72103fa72fafec911a364d3ce3f13",
  "header_md5": "2fb48b2ab04403453fa51ac503082c24",
  "sha1": "a47b0fa3fb4745c125cf749e414ad9cccd473159",
  "sha256": "e63120f7fe22cc1fcc0bc1986d07e4f06b74b0a82a20a2873d60fe7a65ca09fd",
  "crc32": 373945557,
  "zip_password": "",
  "uncompressed_size": 15228036,
  "pdg_dir_name": "\u2556\u00a1\u2557\u250c\u2561\u2500\u2514\u2567\u255a\u2566\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209841",
  "pdg_main_pages_found": 71,
  "pdg_main_pages_max": 71,
  "total_pages": 77,
  "total_pixels": 312389994,
  "pdf_generation_missing_pages": false
}